

**T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜLTÜREL MİRAS VE KÜLTÜR YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS
BAĞLAMINDA KORAMAZ VADİSİ DORAK (SÜZEK)
TAŞI VE DORAK YOĞURDU YAPIM PRATİĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Emrah AKKAŞ

Danışman

Prof. Dr. Cesur PEHLEVAN

Nevşehir

Kasım 2022

**T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜLTÜREL MİRAS VE KÜLTÜR YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS
BAĞLAMINDA KORAMAZ VADİSİ DORAK (SÜZEK)
TAŞI VE DORAK YOĞURDU YAPIM PRATİĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Emrah AKKAŞ

Danışman

Prof. Dr. Cesur PEHLEVAN

Nevşehir

Kasım 2022

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Emrah AKKAŞ

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Somut Olmayan Kùltürel Miras Baēlamında Koramaz Vadisi Dorak (süzek) Taşı ve Dorak Yoēurdu Yapım Pratiēi” adlı Yüksek Lisans Tezi Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Emrah AKKAŞ

Danışman

Prof. Dr. Cesur PEHLEVAN

Kùltürel Miras ve Kùltür Yönetimi Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Yener BEKTAŞ

İmza

KABUL VE ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Cesur PEHLEVAN danışmanlığında Emrah AKKAŞ tarafından hazırlanan “**Somut Olmayan Kültürel Miras Bağlamında Koramaz Vadisi Dorak (Süzek) Taşı ve Dorak Yoğurdu Yapım Pratiği**” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kültürel Miras ve Kültür Yönetimi Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

...../...../.....

JÜRİ

İMZA

Danışman :

Üye :

Üye :

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun/...../..... tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

.....

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜRLER

Hayat sürprizlerle dolu bir yolculuktur. Yüksek Lisansa başlama serüvenimde, benim için, sürpriz bir şekilde oldu. Bu yolculukta desteğini esirgemeyen, bilime bakışı ve insani yönünü örmek aldığım, danışmanlığımı büyük bir özveri göstererek kabul eden, danışmanım Sn. Prof. Dr. Cesur PEHLEVAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez sürecimde ilgi ve desteklerini eksik etmeyen değerli hocam Sn. Prof. Dr. Yener BEKTAŞ'a çok teşekkür ederim. Ayrıca Yüksek Lisans'ta ders aldığım bütün hocalarıma şükranlarımı sunarım.

Kayseri özelinde Türkiye'nin kültürel mirasına gönüllü olarak sahip çıkan, Koramaz Vadisi'nin UNESCO tarafından Geçici Kültürel Miras Listesi'ne alınmasında büyük katkısı olan ve tezim için kıymetli zamanı ve bilgisini benimle paylaşan, katkısını hiç eksik etmeyen ÇEKÜL Vakfı Kayseri Temsilcisi Sn. Prof. Dr. Osman ÖZSOY'a teşekkürü borç bilirim. Ağırnas'ta evlerinde beni ağırlayan, bütün sorularıma içtenlikle cevap veren kıymetli katılımcım, İsmail YILDIZ ve eşi Pembe YILDIZ'a sonsuz şükranlarımı sunarım.

Ömrü boyunca eğitime önem veren, *okumanın* yüce bir uğraş olduğunu belirten, hakkını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim canım annem Meryem AKKAŞ'a gönül dolusu şükranlar sunarım.

Akademik çalışmalarımı canı gönülden destekleyen ve bu süreçte değerli zamanlarını çaldığım sevgili eşim Meltem AKKAŞ ve canım oğlum Deniz AKKAŞ'a bu çalışmamı ithaf ederim. Her zaman yanımda olan anlayışları ve desteklerini esirgemeyen kıymetli aileme sonsuz teşekkür ederim.

Emrah AKKAŞ

Kayseri, 2022

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS BAĞLAMINDA KORAMAZ VADİSİ DORAK (SÜZEK) TAŞI VE DORAK YOĞURDU YAPIM PRATIĞI

Emrah AKKAŞ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kültürel Miras ve Kültür Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Ekim, 2022

Danışman: Prof. Dr. Cesur PEHLEVAN

ÖZET

Kültür toplumların yaşam biçimlerini şekillendirmektedir. Son yıllarda teknolojik gelişmeler ve hızla artan tüketim araçlarındaki değişimler insanları geleneksel üretim araçlarının dışına itmiştir. Kültürel bozulmanın önüne geçebilmek için UNESCO dünya genelinde çalışmalar yürütmektedir. Bu konuda UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirası korumak ve onu gelecek kuşaklara aktarmanın yollarını aramaktadır. Yaşayan İnsan Hazinesi Envanteri oluşturmak da bunlardan biridir. Çalışma konusunu içere Koramaz Vadisi UNESCO tarafından Geçici Kültürel Miras Listesine 2020 yılında alınmıştır. Koramaz Vadisi yerleşim yerlerinden biri de Ağırnas'tır. Mimar Sinan'ın memleketi olan Ağırnas yüz yıllar boyu taş işçiliğinin merkezidir. Çalışmanın konusunu oluşturan Dorak (süzek) Taşı Ağırnas'tan çıkarılmakta ve burada üretilmektedir. Dorak (süzek) Taşı üretiminin son temsilcisi olan İsmail Yıldız doğma büyüme Ağırnaslı'dır. Çalışmanın amacı Dorak (süzek) Taşı ve Dorak Yoğurdu üretim pratiğinin Somut Olmayan Kültürel Miras bağlamında değerlendirilmesidir. Çalışmada, Dorak (süzek) Taşının çıkarma ve üretim aşamalarıyla; Dorak Yoğurdunun yapım pratiği Somut Olmayan Kültürel Miras kapsamında incelenmiş ve İsmail Yıldız'ın Dorak (süzek) Taşı ustalığı Yaşayan İnsan Hazinesi bağlamında uygunluk kriteri olarak değerlendirilmiştir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak; gözlem ve yarı yapılandırılmış görüşme formundan yararlanılmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiştir. İsmail Yıldız'ın Dorak (süzek) Taşı ustalığı kültürel miras olarak gelecek kuşaklara aktarılması gerekli görülmüş ve Yaşayan İnsan Hazinesi Envanterine dahil edilmelidir. Buna ek olarak Ağırnas'ta Dorak (süzek) Taşı atölyesi kurulmalı ve yeni ustalar yetiştirilmelidir. Son olarak Dorak (süzek) Taşı Kayseri'nin Somut Olmayan Kültürel Miras Envanterine alınmalı, Dorak Yoğurdu coğrafi işareti alınarak bölgede istihdam alanı oluşturulmalı ve bu konuda Kayseri Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü, Kayseri Valiliği ve yerel yönetimlerce iş birliğine gidilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Somut Olmayan Kültürel Miras, Yaşayan İnsan Hazinesi, Koramaz Vadisi, Dorak (süzek) Taşı, Dorak Yoğurdu

**KORAMAZ VALLEY DORAK (Filter) STONE AND DORAK YOGURT-
MAKING PRACTICE IN THE CONTEXT OF ITS INTANGIBLE
CULTURAL HERITAGE**

Emrah AKKAŞ

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences
Department of Cultural Heritage and Cultural Management, M.Sc.,**

November 2022

Advisor: Prof. Dr. Cesur PEHLEVAN

ABSTRACT

Culture shapes the lifestyles of societies. In recent years, technological developments and rapidly increasing changes in consumption tools have pushed people out of traditional means of production. To prevent cultural degradation, UNESCO carries out studies around the world. In this regard, UNESCO seeks ways to protect the Intangible Cultural Heritage and transfer it to future generations. Creating an Inventory of Living Human Treasures is one of them. Koramaz Valley, which includes the study subject, was included in the Temporary Cultural Heritage List by UNESCO in 2020. One of the settlements of Koramaz Valley is Ağırnas. The hometown of Mimar Sinan, Ağırnas has been the center of stonemasonry for centuries. Dorak (filter) Stone, which is the subject of the study, is extracted from Ağırnas and produced here. İsmail Yıldız, the last representative of Dorak (filter) Stone production, was born and raised in Ağırnaslı. The study aims to evaluate the production practice of Dorak (filter) Stone and Dorak Yoghurt in the context of Intangible Cultural Heritage. In the study, with the extraction and production stages of Dorak (filter) Stone; The production practice of Dorak Yoghurt was examined within the scope of Intangible Cultural Heritage and İsmail Yıldız's mastery of Dorak (filter) Stone was evaluated as a criterion of eligibility in the context of Living Human Treasures. In this study, case study, one of the qualitative research methods, was used. As a data collection tool in the research; observation and semi-structured interview form were used. The obtained data were analyzed using by descriptive analysis technique. İsmail Yıldız's Dorak (filter) Stone mastery was deemed necessary to be passed on to future generations as a cultural heritage and should be included in the Living Human Treasures Inventory. In addition, a Dorak (filter) Stone workshop should be established in Ağırnas and new masters should be trained. Finally, Dorak (filter) Stone should be included in the Intangible Cultural Heritage Inventory of Kayseri, an employment area should be created in the region by obtaining the geographical indication of Dorak Yoghurt, and cooperation should be made with the Kayseri Provincial Directorate of Culture and Tourism, Kayseri Governorship and local administrations.

Keywords: Intangible Cultural Heritage, Living Human Treasures, Koramaz Valley, Dorak (filter) Stone, Dorak Yogurt.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	
KABUL VE ONAY SAYFASI	
TEŞEKKÜRLER	
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vi
TABLolar LİSTESİ	vii
GÖRSELLER LİSTESİ	viii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
ARAŞTIRMA KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ	3
1.1. Araştırma Konusu	3
1.2. Araştırma Amacı	3
1.3. Araştırma Önemi	3
İKİNCİ BÖLÜM	5
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	5
2.1. Kültür Kavramı	5
2.2. Kültürel Miras Kavramı	7
2.3. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ve SOKÜM Kavramı	9
2.3.1. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Amaçları .	12
2.3.2. Somut Olmayan Kültürel Miras Alanları	14
2.4. Yaşayan İnsan Hazinesi Kavramı	15

2.4.1 Yaşayan İnsan Hazinesi Seçilme Kriteri.....	17
2.5. Türkiye'nin Yaşayan İnsan Hazinesi Envanteri.....	20
2.6. Geleneksel El Sanatları.....	26
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	27
YÖNTEM VE ARAŞTIRMA SAHASI.....	27
3.1. Araştırma Problemi	27
3.1.1. Alt Problemler	27
3.2. Varsayımlar	27
3.3. Sınırlılıklar.....	28
3.4. Araştırma Yöntemi ve Veri Toplama Aracı.....	28
3.4.1. Araştırma Yöntemi	28
3.4.2. Veri Toplama Aracı	29
3.5. Evren ve Örneklem	30
3.6. Araştırma Sahası.....	30
3.6.1. Kayseri	30
3.6.2. Koramaz Vadisi.....	31
3.6.3. Ağırnas	34
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	36
BULGULAR.....	36
4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	36
4.1.1. Dorak Taş Ustası İsmail Yıldız'ın Hayatı	36
4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	37
4.2.1. Dorak (Süzek) Kelimesinin Anlamı.....	37
4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular.....	38
4.3.1. Dorak Taşının Elde Edilişi	38
4.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular.....	44

4.4.1. İsmail Yıldız'ın Dorak Taşı Üretimini Öğrenme Süreci	44
4.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	45
4.5.1. Dorak Taşı Üretiminde Kullanılan Aletler	45
4.5.2. Dorak Taşının Üretim Aşamaları	45
4.6. Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular	60
4.6.1. Dorak Taşı Çeşitleri ve Özellikleri Nelerdir	60
4.7. Yedinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	63
4.7.1. Dorak Yoğurdunun yapımı nasıldır	63
4.7.2. Dorak Yoğurdu Nasıl Tüketilir ve Saklama Koşulları	66
BEŞİNCİ BÖLÜM	70
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	70
5.1. Tartışma	70
5.2. Sonuç ve Öneriler	73
KAYNAKÇA	76
Ek-1 Etik Kurul Kararı	86
Ek-2 Görüşme Formu	87
Ek-3 Özgeçmiş	89

KISALTMALAR

Bu çalışma kapsamında kullanılan kısaltmalar, açıklamaları ile aşağıda sunulmaktadır.

Kısaltmalar	Açıklamalar
kg	Kilogram
km	Kilometre
m	Metre
SOKÜM	Somut Olmayan Kültürel Miras
UNESCO	United Nations Educational Scientific and Cultural Organization
YİH	Yaşayan İnsan Hazinesi

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1. 2008 Yılı YİH Envanterine Giren Sanatçılar Listesi ve Envanter Numaraları	20
Tablo 2.2. 2009 Yılı YİH Envanterine Giren Sanatçılar Listesi ve Envanter Numaraları	21
Tablo 2.3. 2012 Yılı YİH Envanterine Giren Sanatçılar Listesi ve Envanter Numaraları	22
Tablo 2.4. 2015 Yılı YİH Envanterine Giren Sanatçılar Listesi ve Envanter Numaraları	22
Tablo 2.5. 2017 Yılı YİH Envanterine Giren Sanatçılar Listesi ve Envanter Numaraları	23
Tablo 2.6. 2021 Yılı YİH Envanterine Giren Sanatçılar Listesi ve Envanter Numaraları	24

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 3.1: Koramaz Vadisi Genel Görünümü.....	32
Görsel 4.1: Dorak Taş Ocağı.....	39
Görsel 4.2: Kazma ile Kayanın Açılması.....	40
Görsel 4.3: Manivela ile Kaya Oyulma İşlemi.....	41
Görsel 4.4: Balyoz ile Çivi Çakılma İşlemi	42
Görsel 4.5: Kaya Yüzeyine Balyoz ile Çivi Çakılma İşlemi.....	43
Görsel 4.6: İşlenmeye Hazır Bekleyen Dorak Taşları.....	46
Görsel 4.7: Dorak Taşları ve Zemin Ayarlama İşlemi	47
Görsel 4.8: Tarak Aleti ile Taşın Yüzeyinin Düzlenmesi	48
Görsel 4.9: Pergel ile Daire Çizimi	49
Görsel 4.10: Yüzeyine Pergel ile Daire Çizilen Taş	50
Görsel 4.11: Püsek ile Dorak Taşının Dış Kısmının Yontulması	51
Görsel 4.12: Püsek ile Dorak Taşının İç Kısmının Oyulması.....	52
Görsel 4.13: Tırpan Aletinin Kullanımı	53
Görsel 4.14: Dorak Taşı Ayaklarının Yapımı	55
Görsel 4.15: Tırpan Aleti ile Dorak Taşı Ayaklarının Yapımı	56
Görsel 4.16: Fırça Kullanımı.....	57
Görsel 4.17: Üretimi Tamamlanan Dorak Taşı.....	59
Görsel 4.18: Büyük Dorak Taşı.....	61
Görsel 4.19: Küçük ve Orta Dorak Taşları	62
Görsel 4.20: Dorak Taşına Yoğurt Konulması.	64
Görsel 4.21: Dorak Taşının Yoğurt Süzme Aşaması	65
Görsel 4.22: Koramaz Vadisi Mağaralarında Saklanan Dorak Yoğurtları	67
Görsel 4.23: İçi Yoğurt Olan Dorak Taşının Ağzının Kapatılması.....	68

GİRİŞ

İnsanlığın zihninde barışı korumak ve onu temsil etmek amacıyla II. Dünya Savaşının hemen ardından otuz yedi ülke Birleşmiş Milletleri oluşturmuştur. Birleşmiş Milletler bünyesinde; Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu olan UNESCO 16 Kasım 1945 tarihinde imzalanan UNESCO Kuruluş Sözleşmesi yirmi ülkenin onamasının ardından 4 Kasım 1946 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye ise 20.05.1946 gün ve 4895 sayılı yasa ile UNESCO'ya üyeliğini ilan etmiştir (Oğuz, 2007; UNESCO, 2021). UNESCO, İngilizce 'de "*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*" kelimelerinin baş harfleri alınarak oluşturulmuş ve dilimizde "*Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu*" biçiminde çeviri edilmiştir.¹

UNESCO dünya kültür mirası üzerine yaptığı çalışmalar sonucunda varılan ortak kararlar ile uluslararası sözleşme metinleri de oluşturmakta, taraf ülkeler nezdinde bu alanda iş birliği çalışmalarına da öncülük etmekte ve bütün kültürleri insanlığın ortak mirası olarak kabul ederek toplumların kendisine özgü olan geleneksel kültürlerinin gelecek kuşaklara aktarılmasının önemini vurgulamaktır (Türkoğlu, 2019). Üyeler tarafından kabul edilen Somut Olmayan Kültürel Mirası Koruma Sözleşmesiyle² de yerel kültürel unsurları Dünya genelinde koruma altına almaktadır. Türkiye'de ise SOKÜM'ün icracıları ve taşıyıcıları olarak; Kültür ve Turizm Bakanlığının İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri bünyesindeki koordinasyon merkezleri tarafından yürütülen İl Tespit Kurullarınca Yaşayan İnsan Hazinele³ ve SOKÜM envanterleri bulunmaktadır (www.unesco.org.tr, 2022a).

Bu kapsamda tezin birinci bölümünde; Araştırmanın konusu, amacı ve önemi belirtilmiştir. İkinci bölümde ise literatür taraması yapılarak kavramsal çerçeve

¹ Tezin bundan sonraki kısımlarında UNESCO kısaltması kullanılacaktır.

² Tezin bundan sonraki kısımlarında SOKÜM kısaltması kullanılacaktır.

³ Tezin bundan sonraki kısımlarında YİH kısaltması kullanılacaktır.

izilmiştir. Üçüncü bölümde yöntem ve araştırma sahasına yer verilmiştir. Dördüncü bölümde bulgular kısmı bulunmaktadır. Çalışmanın son bölümünde ise elde edilen bulgular doğrultusunda Dorak (süzek) Taşı ve Dorak (süzek) Yoğurdu üretimine ilişkin tartışma, sonuç ve öneriler bulunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ

1.1. Araştırma Konusu

Bu tezin konusu, Somut Olmayan Kültürel Miras bağlamında Kayseri ilinde yer alan Koramaz Vadisi içerisindeki yerleşim yerlerinden Ağırnas Mahallesi'ne özgü Dorak (süzek) Taşı yapım pratiği ile Dorak Yoğurdu yapım pratiğidir.

Bu kapsamda ilk aşamada Kayseri ve Koramaz Vadisi hakkında bilgi verilmektedir. Konuyu daha kapsamlı ele almak için; Ağırnas mahallesinde yaşayan ve Dorak Taşı üretiminin son temsilci olan İsmail Yıldız'ın hayatı ve Dorak Taşı yapım pratiği hakkında bilgi edinilmiştir. Koramaz Vadisi'nde hâlâ devam eden Dorak Yoğurdu yapım tekniği yer almaktadır.

1.2. Araştırma Amacı

Bu tezin amacı; Koramaz Vadisi içerisinde yer alan yerleşim yerlerinde geleneksel yöntemle üretilen Dorak (süzek) Taşı yapım pratiğinin ve Dorak Yoğurdunun yapım pratiğinin tespit edilmesidir. Ayrıca İsmail Yıldız'ın YİH envanterine kaydedilmesi de tezin amaçlarından bir diğeridir.

1.3. Araştırma Önemi

Türk Halk Sanatlarında Geleneksel El Sanatlarının önemli bir yeri bulunmaktadır. Koramaz Vadisi, UNESCO Geçici Kültürel Miras Listesi içinde; tarihi, kültürel ve doğal yapısı ile yer almıştır. Vadi, içerisinde birçok kültürel değeri barındırmaktadır. Bu bağlamda Somut Olmayan Kültürel Miras değeri olarak Dorak (süzek) Taşı ve Dorak Yoğurdu diğer bir kültürel miras öğesinin yanı sıra; Dorak (süzek) Taşı üreticisi olan İsmail Yıldız'ın varlığı ile diğerlerinden bir adım önde yer almaktadır.

Bu tez ile Somut Olmayan Kültürel Miras kapsamında Dorak (süzek) Taşı ve Yoğurdu geleneksel üretim araçlarından biri olarak ele alınmıştır. Bu geleneğin yaşıatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ve Yaşayan İnsan Hazineleeri kapsamında görülmektedir. Koramaz Vadisi zeline bu konu kapsamında yapılan akademik bir çalışma bulunmamaktadır. Bu alışma ile Dorak (süzek) Taşı ve Dorak Yoğurdu yapım pratiği Somut Olmayan Kültürel Miras olarak literatüre kazandırılmasının yanı sıra; Dorak (Süzek) Taşı ustası İsmail Yıldız'ında YİH envanterine alınması bu çalışmanın önemini artırmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kültür Kavramı

Kültür, insanın yeryüzündeki var oluş tarihi ile eş değere sahip bir kavramdır. İnsan yaşadığı yeri şekillendirme ve kendine yaşam alanı yaratma süreci ile kültürü var etmiştir. Bu bakımdan kültür kavramı çok geniştir ve farklı disiplinler tarafından tanımlanmaktadır. Kültür ilk olarak tarım sözcüğü ile ifade edilmiştir. İngilizce “*cultur*” kelimesi, Latince ise “*colere*” sürmek, ekip- biçmek anlamlarını taşımaktadır (Güvenç, 2020: 122; Özlem, 2008: 153). Kültür kelimesi dilimizde ise “*tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin*” olarak kullanılmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2011: 1558). Türkçe Sözlükte kültürün “*sonraki nesillere aktarımı*” ifadesi kültürün devamlılık arz eden, sürekli gelişen ve kuşaklar arası aktarılması özellikleri ile vurgulanmaktadır.

T.C Kültür ve Turizm Bakanlığının resmi internet sitesinde ise kültür; “*bir toplumu diğer toplumlardan farklı kılan, geçmişten beri değişerek devam eden, kendine özgü, sanatı, inançları, örf ve adetleri, anlayış ve davranışları ile onun kimliğini oluşturan yaşayış ve düşünüş tarzıdır. Topluma bir kimlik kazandıran, dayanışma ve birlik duygusu verdiği toplumda düzeni de sağlayan maddi ve manevi değerlerin bütünüdür*” şeklinde ifade edilmektedir (www.ktb.gov.tr, 2022). Kültür, toplum veya toplumların yaşayış biçimlerini belirlemedeki en önemli göstergedir. Bu bakımdan kültür kavramı tarih içerisinde birçok düşünür tarafında farklı şekillerde tanımlanmıştır.

Kültür kavramına ilişkin ilk kapsamlı, açık ve geniş anlamda tanımlanması ise bir antropolog olan, İngiliz asıllı Edward Burnett Taylor tarafından 19. yüzyıl sonlarında yapılmıştır. Bu tanımda Taylor kültürü; “*kişinin, toplumun bir üyesi olarak kazandığı bilgi, inanç, sanat, hukuk, ahlak, adet, gelenek, alışkanlık ve yeteneklerin karmaşık bütünü*” olarak ifade etmiştir (Haviland, vd. 2008:103; Oğuz, 2011).

Kültürü, toplumun bir parçası olan bireyin gayretleri sonucu elde ettiği değerler bütünü olarak ifade edebiliriz. Bu bakımdan kültürü oluşturan unsurların başında insan yani birey gelmektedir. Ancak Jan Assmann *Kültürel Bellek* adlı kitabında belleğin bireylere ait olduğunu fakat bu belleği oluşturan temel yapının ise toplumdan kaynaklandığını belirtmektedir (2018:44).

Bronislaw Malinowski ise *Bilimsel Bir Kültür Teorisi* isimli kitabında insanın becerisi ve ürettiği araçlar neticesinde kazandığı başarıya kültür demektedir. Ayrıca Malinowski, insanın bu üretimini kültürün işlevsel özelliği olarak açıklamaktadır (2020: 73). Kültürün üretim araçlarıyla bir işlev kazanması toplumun ihtiyacı doğrultusunda, üretilen ürünleri birer kültür ögesi olarak görülmektedir.

Buradan hareketle kültürün toplum içerisinde değişim ve süreklilik getirdiği belirtilmelidir (Güvenç, 2021: 25). Aynı zamanda Nebi Özdemir *Kültür Bilimi ve Yönetimi* adlı kitabında kültürü değişim ve dönüşümlerin bir ürünü olarak görmektedir (2017:7). Değişimin insan yaşamında birçok alana sirayet etmesi neticesinde birey ve toplumların gelenek, görenek ve kültürel unsurlarında değiştiği görülmüştür. Fakat geçmişin insan ve toplum geleceği için bir hazine olarak bakılmasında fayda olduğu unutulmamalıdır (Oğuz, 2020:3). Netice itibarıyla kültür, insan yaşamını etkileyen en temel unsurların başında gelmektedir.

Kültür, zamanla değişim ve dönüşümün izlerini taşısa da asla hiçbir toplum tarafından geri bırakılamaz. Besim F. Dellaloğlu *Poetik ve Politik Bir Kültürel Çalışmalar Ansiklopedisi* isimli kitabında ise kültürü üçe ayırmıştır.

-İnsanın içinde doğduğu kültüre; antropolojik kültür,

-Kamusal alan ile çeşitli kitap, roman, tiyatro, opera gibi etkileşimlerle elde edilen kültüre müfredat,

-Ulus-devlet ile ortaya çıkan modern okul neticesinde ise maarif kültürü olarak tanımlamaktadır (2021:31).

Bu bağlamda kültür tarih içerisinde devamlılık kazanmış ve kendinden sonraki gelen kuşaklara aktararak süregelen bir miras olma niteliği taşımaktadır.

2.2. Kültürel Miras Kavramı

Kültürel Miras, toplumsal belleğin bir ürünüdür. Kültürün oluşturduğu bütün katmanların toplumda sahiplenerek korunmasını kültürel miras olarak ifade edebiliriz. Kültürel Miras kavramı uluslararası arenada ilk kez 1907 yılında tartışılmış, 1954 yılından itibaren de UNESCO ve taraf devletler arasında korunması için çalışmalar yürütülmektedir (Blake, 2000). Bu doğrultuda kültürel mirası; bir toplumun üyelerine ortak geçmişlerini anlatan, aralarındaki dayanışma ve birlik duygularını güçlendiren bir hazine olarak tanımlanabilir. Bu yolla insanların tarih boyunca biriktirdikleri deneyimlerin ve geleneklerin devamlılığı, geleceğin doğru kurulmasını sağlamaktadır (İSMEP, 2014:12). Kültürel mirasın belli bir geçmiş deneyiminin ürünü olması ve ortak değer olarak algılanması gereklidir.

Kültür ve Turizm Bakanlığının 2009 yılı çalışma raporunda; “geçmişten miras alınan ve değişik gerekçelerle geleceğe miras bırakılmak istenen, fiziksel olarak varlığı olan ve insanlar tarafından yapılmış her türlü eserler ile bir topluma ait değerler bütünüdür” şeklinde kültürel miras açıklanmıştır (2009:3). Kültürel mirasın hem fiziksel hem de değerler bütünü olarak tanımlanması toplumların geçmişten günümüze taşıdıkları eserler, adetler, gelenekler ve görenekler olarak ifade edilebilir. Lowenthal ise; kültürel mirası doğanın bir parçası olarak görmektedir. Kültürel mirasın doğa ile bir bütün olarak ele alınması gerektiğini ifade etmektedir (2005).

Bu yönüyle kültürel miras; Geçmiş nesiller tarafından oluşturulan eserlerin bir kuşaktan diğer kuşağa aktardıkları maddi ve manevi kültür öğeleridir (Çetin, 2010). Rukancı'ya göre kültürel miras evrenseldir. Çünkü sahip olduğu ürünleri ve değerleri itibariyle bir topluma veya medeniyete ait iken, bir taraftan tüm insanlığın ortak birikiminin tamamlayıcı yönüyle evrensel boyut kazanmaktadır (2018). Öte yandan kültürel miras, önceki kuşaklar tarafından oluşturulan ve evrensel değerlere sahip olduğu düşünülen somut ve somut olmayan eserlere verilen bir ifadedir (Altaş, 2014). Kültürel miras, toplumlara geçmişten getirilen bir gelenek veya nesnelere bütünü değil, aynı zamanda toplumun tercihi doğrultusunda gelecek kuşaklara aktarılan ya da aktarılamayan ortak bir bellektir. Bu bakımdan kültürel miras toplumun unutmama ve hatırlama evresidir (Oğuz Güner, 2019). Kültürel mirasın korunması konusunda ise Holtorf “*Embracing change: how cultural resilience is increased through cultural heritage*” adlı makalesinde; kültürel mirası gelecek nesillere aktarmanın kültürel direnci arttıracığını bunun içinde kültürel miras ve kültürel miras alanlarının her türlü tahribatlara karşı koruması gerektiğini belirtmektedir (2018).

Öte yandan kültürel miras, insanlığın ortak aklının binlerce yıldır oluşturduğu bir başarıdır. Kapsamlı bir kavram olan kültürel miras iki şekilde sınıflandırılmaktadır; somut ve somut olmayan kültürel miras olarak iki boyutta ele alınmaktadır. Bunlar; somut olan kültürel miras arkeolojik bir alan, sit alanı, tarihsel öneme sahip bir yapı

veya kent ya da bazen bir kilim, yazma eser olurken, somut olmayan kültürel miras ise; halk bilgisi (folklor), sanat ya da ortak bir hafızadır (Gökalp, 2011:33).

Kültürel mirasın tanımlanması ve sınıflandırılması bağlamında insanlığın ortak aklının oluşturduğu değerler bütünüdür. Bu bakımdan kültürel miras birçok yönü ile evrensellik taşımaktadır. Bir toplumun yaratmış olduğu ürünlerin zamanla unutulması ya da hatırlanması kültürel mirasın çalışma alanlarını oluşturmaktadır. Toplumun miras olarak kabul ettiği ürünler, yapılar, değerler, örf ve ananelerine sahip çıkmak ve bu kültürel mirasların gelecek nesillere ulaştırılması yani aktarılması ve unutulmaması gerekli ve önemlidir.

2.3. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ve SOKÜM Kavramı

Dünya üzerinde kültürü ve kültürel unsurları korumak, yaşatmak için çalışan UNESCO, 1972 yılında “*Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi’ni*” kabul etmiştir (Oğuz, 2018:57). Bu sözleşme kapsamında dünya üzerindeki tarihi, kültürel ve doğal alanların korunmasına yönelik çalışmalar yürütmüştür. Bu çalışmalar genel itibariyle somut kültürel miras alanlarına yöneliktir. Bu durum UNESCO’ya üye bazı devletler tarafından eleştirilmiştir. Çünkü kültürel miras alanlarının sadece somut unsurları değil somut olmayan unsurları da kapsamı gerektiği yönündeki telkin ve eleştiriler yer almıştır. Nitekim bu eleştirilere karşı UNESCO 1989 yılında “*Popüler ve Geleneksel Kültürün Korunması Tavsiye Kararı*” ile somut olmayan kültürel mirasın alanlarına yönelik bir adım atmıştır. Tavsiye kararı ile aslında SOKÜM için bir dönüm noktasıdır. Özellikle doksanlı yıllardan itibaren “*İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Kültürel Miras Başyapıtları İlanı*” çalışmalarıyla SOKÜM’e giden yolun ilk yapı taşlarını oluşturmaktadır.

Nihayet gelinen son noktada UNESCO tarafından 17 Ekim 2003 tarihinde Paris’te düzenlenen 32. Genel Konferansında “*Somut Olmayan Kültürel Miras’ın Korunması Sözleşmesi*” kabul edilmiştir. Türkiye Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesine, 27 Mart 2006 tarihinde taraf olduğunu beyan etmiştir (Oğuz, 2013).

Mehmet Öcal Oğuz tarafından kaleme alınan “*Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?*” adlı kitapta; Somut Olmayan Kültürel Miras terimi UNESCO sisteminde İngilizce olarak; “*Intangible Cultural Heritage*”, Fransızcası ise “*Patrimoine Culturel Immatériel*” olarak geçen kavram Türkçe ‘de “*Somut Olmayan Kültürel Miras*” olarak dilimize çevrilmiştir (Oğuz, 2018:22-27-28-58).

UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirası; “*toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar anlamına gelir. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu somut olmayan kültürel miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılır ve bu onlara kimlik ve devamlılık duygusu verir; böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur.*” şeklinde tanımlamaktadır (UNESCO, 2022).

Somut olmayan kültürel miras birey veya toplumların kültürel miraslarının bir unsurudur. Somut olmayan kültürel miras kapsamı itibariyle; halk biliminde geçiş dönemleri olarak bilinen, doğum, nişan, kına, sünnet, evlilik ve ölüm gibi adetlerin, ritüellerin yanı sıra; sözlü gelenekler, inanışlar, destanlar, masallar, halk hikayeleri (Dede Korkut, meddahlık, aşıklık, karagöz), tekerlemeler, maniler, müzikli gösteriler, festivaller, şiirler ve usta- çırak ilişkisiyle aktarılan el sanatları, mesleki bilgiler, halk hekimliği ve halk mutfağı gibi değerlerin bütününe kapsamaktadır.

Lenzerini, *Intangible Cultural Heritage: The Living Culture of Peoples* adlı çalışmasında somut olmayan kültürel mirası, toplumların yaşayan kültürü olarak görmekte ve bir topluluğa ait olan kültürel unsurun diğer toplumlar tarafından ayırt

edici olması, benzersiz özelliğinin bulunması, kendine özgü kimliğinin ana unsuru olarak kabul gören tüm maddi olmayan öğelerden oluştuğu şeklinde tanımlamaktadır (2011).

Ayrıca somut olmayan kültürel miras; doğa ve evrenle ilgili uygulamalar (halk takvimi, halk hekimliği, geleneksel yemekler, halk meteorolojisi), anlatımlar ve sözlü geleneğe dayalı performanslar, yaşayarak, uygulayarak oluşan miras alanlarıdır ve her uygulamada ya da anlatımda yeniden üretilmektedir. Kısaca somut olmayan kültürel miras, yaşayan bir mirastır (Arioğlu, ve Aydoğdu Atasoy, 2015; Gürçayır Teke, 2018; Karabaşa, 2009). Yaşamın devamı bağlamında Somut Olmayan Kültürel Miras kendini sürekli yenileyerek, değişim göstererek var etmektedir.

Somit Olmayan Kültürel Miras'ın yaşaması onu üreten icracısının deneyimi ile mümkündür. Bir masal anlatısında, bir halk aşığında ya da bir ustada her söyleyişte, her üretimde yeniden kendini var etmektedir. Bu açıdan Somut Olmayan Kültürel Mirasın devamlılığı yeni kuşaklara aktarımıyla üretim ve söyleyişte gelenekle beraber özgünlüğünü de korumaktadır. UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirası korumak ve gelecek kuşaklara aktarmak için çalışmalar yürütmekte ve bunu uluslararası sözleşmeler ile güvence altına almaktadır.

Türkiye kültürel miras alanlarında zengin bir ülkedir. Tarih boyunca Türkiye coğrafi konumu nedeniyle birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Hititler, Sümerler, Lidyalılar, Asurlular başta olmak üzere Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlılara kadar uzanan farklı inanç ve kültürlere sahip devletler, milletler, toplumlar ve gruplar bulunmaktadır. Bu toplumların veya devletlerin hem yer altı hem de yer üstünde eserleri günümüze kadar süre gelmiştir. Günümüz Türkiye topraklarında hakimiyet süren medeniyetlerin kendi üretim tarzları, ekonomik araç-gereçleri, hayvansal ve yapı malzemelerini yaygın kullanımları birer kültürel ürün olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kültürel sahaların araştırılıp gelecek kuşaklara aktarılması; Türkiye'nin kültürel miras unsurları açısından önemlidir. Ayrıca kültürel miras çeşitliliğinin fazla olması,

turizm gibi birçok alanda, Türkiye'nin uluslararası arenada söz sahibi olmasında etkin rol oynamaktadır. Özellikle Türk- İslam geleneğinin son bin yılda Anadolu Coğrafyasında kültürel mirası yadsınamaz bir öneme sahiptir. Öte yandan Orta Asya Türk Kültürünün Anadolu'ya sirayet etmesinde kültürel miras alanlarını zenginleştirip çeşitlendirmektedir. Orta Asya Türk Kültürünün bir uzantısı olan göçebe, konar-göçer yaşam tarzı, bozkır gibi coğrafi koşullar yaşam biçimini ve kültürü şekillendirmesinde etkili olmuştur. Örneğin Türklerdeki at yetiştiriciliği, büyükbaş ve küçükbaş hayvanların süt, et ve deri gibi çeşitli unsurlarından elde ettikleri ürünlerin hazırlanması ve saklanması pratikleri önceki dönemlerdeki uygulamalara benzerlikleri ile pratiklerin halen yaşatılıyor ve kullanılıyor olması kültürel mirasın sürekliliğine güzel birer örnek olarak görülmektedir. Tez konusu olan Dorak (süzek) Taşı da Koramaz Vadisi ve çevre köylerinde yaşayan konar-göçer Türkmenlerin yazlık- kışlık yayla zamanlarında besledikleri hayvanların sütünden elde ettikleri yoğurdu saklamak için kullandıkları bir yöntemdir.

Bu tür SOKÜM öğelerinin araştırılarak kayıt altına alınması ve envanterinin oluşturulması somut olmayan kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarımın açısından önem teşkil etmektedir.

2.3.1. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Amaçları

UNESCO 2003 yılında Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesini kabul etmiş ve sözleşmenin amaçlarını ise genel hükümler kısmının Madde-1'de şu şekilde açıklamıştır;

“i) Somut olmayan kültürel mirası korumak

ii) İlgili toplulukların, grupların ve bireylerin somut olmayan kültürel mirasına saygı göstermek,

iii) Somut olmayan kültürel mirasın önemi konusunda yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde duyarlılığı artırmak ve karşılıklı değerbilirliği sağlamak;

iv) Uluslararası iş birliği ve yardımlaşmayı sağlamak” (Oğuz, 2018:202).

Sözleşme amaçların i maddesinde “somut olmayan kültürel mirası korumak” ifadesinden de anlaşılacağı üzere sözleşmenin temelinde “**Koruma**” kavramı yer almaktadır. Sözleşmenin 3. Maddesinde ise koruma terimine dair açıklamalara yer verilmiştir. Koruma terimi SOKÜM’ün yaşanabilirliğini garanti altına alma anlamında şu şekilde ifade edilmektedir; “kimlik saptaması, belgeleme, araştırma, muhafaza, koruma, geliştirme, güçlendirme ve özellikle okul içi ya da okul dışı eğitim aracıyla kuşaktan kuşağa aktarma olduğu kadar bu kültürel mirasın değişik yanlarının canlandırılması dahildir” olarak görülmektedir (Oğuz, 2018:203).

Bu açıklamadan SOKÜM’ün eğitim- öğretim ortamlarında formal ve informal olarak nesilden nesle aktarılabilceği vurgulanmaktadır. Ayrıca korumanın bir kimlik tespiti işlevi görmesinde kültürün veya kültürel unsurların aidiyetliği açısından önemlidir. Araştırmanın, belgeleme ve kayıt altına almanın önemine vurgu yapılarak SOKÜM’ün yaşatılmasının ve aktarılmasının önemi açıklanmaktadır. Amaçların ii maddesinde ise “ilgili toplulukların, grupların ve bireylerin somut olmayan kültürel mirasına saygı göstermek” ifadesiyle bir millet ya da topluluk içerisinde yer alan ve farklı özellikleri bünyesinde barındıran grupların, toplulukların ya da bireylerin sahip oldukları SOKÜM öğelerine saygı duymak gerektiği vurgulanmaktadır. Çünkü bir topluluk içerisinde birbirinden farklı özelliklere, inançlara ve kültürel yapıları farklı grupların, bireylerin yaşaması gereklidir. Bunlara ait kültürel miraslarının korunması ve yaşatılması tüm insanlık adına kıymetli olarak görülmektedir.

Amaçların iii maddesinde belirtilen “Somut olmayan kültürel mirasın önemi konusunda yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde duyarlılığı artırmak ve karşılıklı değerbilirliği sağlamak” ifadesiyle yerelden başlanarak ulusal düzeyde ve uluslararası olarak SOKÜM farkındalığını artırmanın yanı sıra; bireyler, toplumlar, milletler veya

devletler nazarında karşılıklı olarak değeri, kıymeti bilinmesi beklenmektedir. Sözleşme amaçlarının son olan *iv* maddesinde ise “uluslararası iş birliği ve yardımlaşmayı sağlamak” ifadesiyle SOKÜM korunması ve yaşatılmasının yaygın etki oluşturmak için taraf devletler bünyesinde başta olmak üzere uluslararası camiada birlikte çalışmanın ve birbirlerini destekleyici olmanın önemine vurgu yapılmaktadır.

2.3.2. Somut Olmayan Kültürel Miras Alanları

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’nde SOKÜM alanları Madde-2’de şu şekilde yer almaktadır;

“a) Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar

b) Gösteri sanatları

c) Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler

d) Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar

e) El sanatları geleneği” (Oğuz, 2018:203).

SOKÜM alanlarında sözleşmenin *a* maddesinde “*Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar*” ifadesiyle SOKÜM dilin sözlü bir şekilde anlatımları ve gelenekleri ifade ettiğini vurgulamaktadır. Burada SOKÜM taşıyıcısının dil bağlamında değerlendirildiği görülmektedir. Bir dilin anlatım unsurları ve dilin yaşayan bir kültürel miras unsuru olarak geleneksel anlatımların önemi vurgulanmaktadır. Sözleşmenin *b* maddesine bakıldığında ise “*gösteri sanatları*” ifadesiyle SOKÜM unsuru olarak kabul edilen ve aktif bir şekilde SOKÜM’ün sergilendiği alanları kapsamaktadır. Bu alanlar Meddahlık, Aşıklık geleneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Sözleşmenin *c* maddesi ise “*toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler*” olarak belirtilmek istenen toplumun inanç, adet ve geleneklerinin bir yansıması olan uygulamalardır. Bunlar için Türk

toplum yapısında yer alan bayram kutlamaları, mevlitler, düğün adetleri şeklinde açıklanmıştır. “Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar” olarak ifade edilen *d* maddesinde ise halk takvimleri, halk hekimliği, geleneksel yemekler, halk meteorolojisi gibi alanları kapsamaktadır. Sözleşmenin *e* maddesinde yer alan “*el sanatları geleneği*” ile geleneğin taşıyıcısı olan ustaların, usta-çırak ilişkisiyle elde edilen SOKÜM’ün aktarımı ifade edilmektedir.

Bu tezin konusunu oluşturan İsmail Yıldız’ın Dorak Taşı üretimi Somut Olmayan Kültürel Miras alanlarından “*el sanatları geleneği*” özelliği taşımaktadır. Ayrıca SOKÜM’ün korunması ve gelecek kuşaklara aktarımı bağlamın SOKÜM’ün el sanatları veya diğer alanlarda icra eden kişilerinde geleneksel üretimlerinin devamlılığı göstermektedir. Bu maksatla UNESCO tarafından Yaşayan İnsan Hazinesi sistemi bulunmaktadır.

2.4. Yaşayan İnsan Hazinesi Kavramı

Dünya genelinde hızlı bir değişim ve dönüşümün yaşandığı 19. yy. sonları ile 20. yy. başlarından itibaren kültür ve kültür öğeleri de üzerine düşen değişim ve dönüşümden paylarını almışlardır (Oğuz, 2018:41). Yerel halk kültürlerinin şehirleşme ve teknoloji ile değişme uğradığı aşikardır. Bu konuda çeşitli kültür tarihçilerinin “*sözlü- yazılı*”, “*ilkel- modern*”, “*geri kalmış- gelişmiş*” gibi kimi tanımları önemini yitirdiği görülmüştür (Oğuz, 2018:41). Özellikle Halk Bilimi alanında çalışma yapanların değişim ve dönüşümün üretim eksenli devam edeceği saplantısı geçerliliğini yitirmiştir (Oğuz, 2013).

Uygulamalı Halk Bilimi alanlarından biri olan *Yaşayan İnsan Hazinesi*, geleneğin çağın gerekleri doğrultusunda koruma ve yaşatılması ekseninde yaklaşılmaya gerekmektedir. Bu bağlamda Yaşayan İnsan Hazinesi UNESCO’nun 1989 yılında

“Popüler ve Geleneksel Kültürün Korunması Tavsiye Kararı” ölçeğinde kendine yer bulmuştur (Oğuz, 2018:43).

Boratav tarafından (2015:8); zengin bir halk bilgisine sahip olan Türk Folklorunun geleneksel üretimin çekim merkezi konumunda yer aldığını belirtmektedir. Ayrıca folklorun yaşatılması, halkın kendi öz değerlerinin farkına varması ile mümkündür (Oğuz, 2009; Örnek, 2016:4).

Yaşayan İnsan Hazinesi kavramı ilk defa Kore Cumhuriyeti (Güney)’nde ulusal olarak koruma programı kapsamında kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılması bağlamında usta insanın önemine vurgulamak için ortaya çıkmıştır (Oğuz, 2018:43). UNESCO’da bu sisteme kimi ilke ve ölçütler ile ulusal bazlı olarak; Çek Cumhuriyeti, Filipinler, Fransa, Japonya, Kore Cumhuriyeti, Nijerya, Senegal ve Tayland tarafından hazırlanan Yaşayan İnsan Hazinesi Ulusal Sistemi UNESCO tarafından kabul edilmiştir (Oğuz, 2018:43). Burada asıl vurgulanmak istenen **usta insanın önemidir**. Çünkü SOKÜM’ün yaratıcısı, icracısı ve kendinden sonraki kuşaklara taşıyıcısı usta insandır. Usta insanın ve ustalığının gelişen teknoloji ve popüler kültürün etkisi altında kaybolmaya yüz tutmuş sanat veya zanaatını yaşatabilmelidir.

Bu maksatla 1993 yılında Kore Cumhuriyeti, UNESCO’ya “Yaşayan İnsan Hazinesi” programı kurma teklifinde bulunmuştur. Bunun üzerine UNESCO üye Devletlere buna benzer bir sistem kurmaya teklif ederek bir karar vermiştir (Oğuz, 2018:176). Sonuç olarak Yaşayan İnsan Hazinesi programı bu gelişme üzerine uluslararası alanda çeşitli akademik çalışmalarla ilerlemektedir.

Blake, SOKÜM unsurlarının gelecek kuşaklara aktarılması ve bu aktarıcılarının korunmasının geleneğin sürdürülmesi için önemli birer araç olduklarını ifade etmektedir (2001:81). SOKÜM’ün üreticileri olan kişiler ulusal veya uluslararası arenada “Yaşayan İnsan Hazinesi” olarak adlandırılmaktadır.

Unesco Türkiye Millî Komisyonu resmi internet sitesinde Yaşayan İnsan Hazinesi tanımını şu şekilde yer almaktadır;

➤ *“Somut olmayan kültürel mirasın belirli unsurlarının icra edilmesi ve yeniden yaratılması için gerekli olan bilgi ve becerileri yüksek derecede haiz olan kişileri ifade eder.”*

➤ *“Söz konusu toplulukların ve grupların kendi kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları bilgi, beceri, değer, anlatım ve uygulamalardan müteşekkildir. Bu miras, çoğunlukla sözlü olarak (şifahen) nesilden nesle aktarılır. Ayrıca sürekli olarak sosyal ve kültürel çevredeki değişikliklere mukabil, yeniden yaratılır. Fertlere, gruplara ve topluluklara bir kimlik ve devamlılık duygusu katarak sürdürülebilir kalkınmanın devamını da güvence altına alır”* (www.unesco.org.tr, 2022b).

Toplumların ihtiyaçlarını karşılamaları neticesinde ortaya çıkan uğraş olanlarına meslek olarak ifade edilmektedir (Arslan, Çağlar, ve Gürbıyık, 2017). Geçmişin bilgisini geleceğe taşımak suretiyle elde edilen, bilgi, birikim ve ustalığın gelecek kuşaklara aktarılmasıyla kültürel değerler korunmaktadır (Demir, 2012).

İkinci dünya savaşından sonra, İnsanlığın yeni üretim tarzları var olan geleneksel üretim biçimlerinin yerini almıştır. Nitekim bu durum geleneksel olarak kültürel üretimin yok olmasına sebep vermektedir. Kültürel mirasın korunması ve yaşatılması için el yordamı ile üretimin aktarılması ve sürekliliğin korunması gereklidir. Bir mesleğin yeni çıraklar bularak, çağın gereksinimlerini göz ardı etmeden sürdürülmesi ve yaşatılması geleneğin ustaları ile mümkündür (Karabaşa, 2014).

Bu amaç doğrultusunda, UNESCO tarafından belirlenen ilke ve ölçütler çerçevesinde üye her ülkenin kendi kültürel özelliklerine göre belirlemiş oldukları Yaşayan İnsan Hazine Envanteri bulunmaktadır. YİH'in en önemli unsuru da geleneğin ustalarıdır.

2.4.1 Yaşayan İnsan Hazine Seçilme Kriteri

Yaşayan İnsan Hazine seçilmesinde iki temel kriter yer almaktadır. Birincisi Somut Olmayan Kültürel Miras ile ilgili, ikincisi ise YİH ile ilgili kriterlerdir.

2.4.1.1. SOKÜM ile ilgili Kriterler

SOKÜM ile ilgili olarak belirlenen kriterler şu şekildedir;

- *İnsan yaratıcılığı ve zekasının bir ürünü olmalı*
- *Sosyal yapı ve gelenek içindeki yeri*
- *Belli bir grup ya da toplumu temsil yeteneği*
- *Yok olma riskinin bulunması (AREGEM, 2021).*

Yukarıdaki maddeler dikkate alındığında; “*insan yaratıcılığı ve zekasının bir ürünü olmalı*” ifadesiyle insanın doğaya karşı elde ettiği becerilerinin yine insan aklı ve zekasını kullanarak üretmiş olmasıdır. Yani insan aklı ve zekâsı ile yaşamını ikame edecek unsurların doğanın dengesi içerisinde bulup, üretim devamlılığını sağlamış olmasıdır. “*Sosyal yapı ve gelenek içindeki yeri*” olarak bireyin, grubun veya toplumun üretim araçları ya da uygulama biçimlerinin içinde yaşadığı toplum nazarında genel kabul görmüş olmasıdır. “*Belli bir grup ya da toplumu temsil yeteneği*” SOKÜM unsuru olarak üretilen ürün ya da üretim biçiminin toplumun tamamını olmasa bile bir kesimini veya bir grubu temsil edebilmelidir. Bu bakımdan SOKÜM’ün korunması ve SOKÜM unsurlarına karşılıklı saygı duyulmasını da sağlamaktadır. “*Yok olma riskinin bulunması*” ise SOKÜM’ün devam niteliğini sağlayacak bir kişi ya da kurumun bulunmamasıdır. Burada daha çok geleneksel üretim araçlarının yerini modern teknolojik aygıtların almasıdır. Son yıllarda hızla gelişen iletişim araçları, sanayileşme gibi etkenlerin geleneksel el işçiliğine dayalı üretimin geri plana atılmasına neden olmuştur. UNESCO ise SOKÜM unsuru olarak durumu koruma altına almak istemekte ve aktarımı sağlamaya çalışmaktadır.

2.4.1.2. YİH ile ilgili Kriterler

Bunlara ilave olarak YİH ile ilgili kısımları ise şu şekildedir;

Yaşayan İnsan Hazinesi (YİH), Somut Olmayan Kültürel Mirasın belli unsurlarını yeniden yaratmak ve yorumlamak açısından gerekli bilgi ve beceriye yüksek düzeyde sahip kişileri anlatır.

Yaşayan İnsan Hazinesi şu ölçütlere göre belirlenir.

- *Ustalığını 10 yıldır icra ediyor olması,*
- *Sanatını usta-çırak ilişkisi ile öğrenmiş olması,*
- *Bilgi ve becerisini uygulamadaki üstünlüğü,*
- *Konusunda ender bulunan bilgiye sahip olması,*
- *Kişi veya grubun yaptığı işe kendini adanmışlığı,*
- *Kişi veya grubun bilgi ve becerilerini geliştirme yeteneği (sanatının toplumla buluşmasını sağlayacak yenilikler içermesi),*
- *Kişi veya grubun bilgi ve becerilerini çırağa aktarma becerisi (çırak yetiştirmiş olması). (AREGEM, 2021).*

Bu maddelere bakıldığında; “ustalığını 10 yıldır icra ediyor olması” YİH olacak kişinin en az on yıldır mesleğine devam etmesi gereklidir. Çünkü tecrübe kazanmalı ve bu tecrübesini ilgili olduğu sanatında daha etkin kullanabilmelidir. “Sanatını usta-çırak ilişkisi ile öğrenmiş olması” ise ustalığa ulaşmadan evvel bir çıraklık dönemi geçirmelidir. Böylece ustası olan kişiden mesleğine yönelik daha kapsamlı öğrenim gerçekleştirmiş olacaktır. Ustasından öğrendiği mesleki bilgisini mesleğini icra ederken “bilgi ve becerisini uygulamadaki üstünlüğü” ortaya çıkarmış ve bunu uzmanlık seviyesine taşımış olmalıdır. Böylece elde ettiği mesleki tecrübe ile “konusunda ender bulunan bilgiye sahip olması” gerçekleştirmiş olur. Bu durum ustasından aldığı mesleki bilgisini artırarak devam ettirdiğinin göstergesidir.

Mesleki bilgisi yüksek olan usta veya grup üyeleri “kişi veya grubun yaptığı işe kendini adanmışlığı” kriteri gereği yaptığı sanatın, hayatında vazgeçilmez bir noktada

olmalıdır. Kişi işine kendini adamalı ve bunun içinde sürekli gelişim göstererek devam etmelidir. Mesleki bilgisini üst seviye çıkaran usta veya ustalar; “*kişi veya grubun bilgi ve becerilerini geliştirme yeteneği (sanatının toplumla buluşmasını sağlayacak yenilikler içermesi)*” konusunda uzmanlaşmış olmalıdır. Bu bakımdan mesleğindeki bilgisi ve becerisini yaşadığı çağın gerekleri çerçevesinde toplumun faydasına sunmalıdır. “*Kişi veya grubun bilgi ve becerilerini çırağa aktarma becerisi (çırak yetiştirmiş olması)*” kriterinde ise SOKÜM’ün yaşatılması için devamlılık göstermelidir. Usta kişi mesleki alanda elde ettiği bilgi, beceri, tecrübe ve ustalığını kendinden sonra gelen kuşaklara aktarmalıdır. Bu açıdan hem SOKÜM’ün kriterlerine uygunluk sağlanmış olur hem de YİH’in kriterleri gerçekleştirilmiş olur.

2.5. Türkiye’nin Yaşayan İnsan Hazinesi Envanteri

Türkiye Yaşayan İnsan Hazinesi veya Geleneğin Ustaları bakımından oldukça zengin bir ülkedir. Usta– çırak ilişkisinin hemen hemen her meslek grubunda görmek mümkündür. Oğuz (2018:46) göre, Türkiye tarihinde usta-çırak ilişkisine simgesel olarak en iyi örnek Köy Enstitülerinde bağlama öğreticiliği yapan Aşık Veysel’dir. Ülke olarak böyle bir pratiğe sahip yapımızın bulunması ustaların geleneği en iyi şekilde aktarmasını sağlamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü’nün resmi internet sitesinde 2022 yılı verilerine göre YİH listesine kayıtlı 67 sanatçı bulunmaktadır. Türkiye geneli YİH envanter kaydı ilk defa 2008 yılında yapılmıştır. Bu tarihten sonra da çeşitli meslek ve sanat alanlarında yapılan çalışmalar ile kayıt altına alma işlemleri devam etmektedir. Aşağıda yer alan Tablo 1’de 2008 yılına ait YİH envanter listesi bulunmaktadır.

Tablo 2.1. 2008 Yılı YİH Envanterine Giren Sanatçılar Listesi ve Envanter Numaraları

Envanter Numarası	Adı Soyadı	Sanatı	Kayıt Yılı
02.0001	Tacettin Diker	Karagöz Sanatçısı	2008

02.0002	Orhan Kurt	Karagöz Sanatçısı	2008
02.0003	Metin Özlen	Karagöz Sanatçısı	2008
02.0004	Hayri Dev	Çam Düdüğü Yapımcısı ve İcracısı	2008
02.0005	Şeref Taşlıova	Âşık	2008
02.0006	Sıtkı Olçar	Çini Ustası	2008
02.0007	Mehmet Girgiç	Keçe Ustası	2008

Kaynak: (<https://aregem.ktb.gov.tr>, 2022).

Tablo 1'e göre 2008 yılında YİH envanterine kayıtlı yedi sanatçı görülmektedir. İlk kayıt altına alınan Karagöz Sanatçısı Tacettin Diker'dir ve envanter numarası 02.001 olarak kaydedilmiştir. Daha sonraki YİH envanter numaraları 02.002, 02003...02.0067 şeklinde devam etmektedir. 2008 yılında üç *Karagöz Sanatçısı*, bir *Çam Düdüğü Yapımcısı ve İcracısı*, bir *aşık*, bir *Çini Ustası* ve bir *de Keçe Ustası* envanter kaydı yapılmıştır. 2009 yılı Envanter kaydına ilişkin bilgilere ise tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2.2. 2009 Yılı YİH Envanterine Giren Sanatçılar Listesi ve Envanter Numaraları

Envanter Numarası	Adı Soyadı	Sanatı	Kayıt Yılı
02.0008	Bekir Tekeli	Bağlama Yapımcısı	2009
02.0009	Uğur Derman	Klasik Kitap Sanatçısı	2009
02.0010	Hasan Çelebi	Hüs-ü Hat Sanatçısı	2009
02.0011	Neşet Ertaş	Mahalli Sanatçı, Ozan	2009
02.0012	Mehmet Gürsoy	Çini Sanatçısı	2009
02.0013	Fuat Başar	Ebru Sanatçısı	2009
02.0014	Veli Aykut (Dertli Divani)	Zakir	2009
02.0015	Emine Karadayı	Dokumacı ve Doğal Boyacı	2009
02.0016	Yaşar Güç	Dilli/Dilsiz Kaval Yapımcısı ve İcracısı	2009

Kaynak: (<https://aregem.ktb.gov.tr>, 2022).

Tablo 2'e göre 2009 yılında dokuz sanatçı YİH envanterine alınmıştır. Sanat alanları ise; *Bekir Tekeli bağlama yapımcısı*, *Uğur Derman klasik kitap sanatçısı*, *Hasan Çelebi Hüs-ü hat sanatçısı*, *Neşet Ertaş mahalli sanatçı, ozan*, *Mehmet Gürsoy çini*

sanatçısı, Fuat Başar ebru sanatçısı, Veli Aykut (Dertli Divani) zâkir, Emine Karadayı dokumacı ve doğal boyacı, Yaşar Güç dilli/dilsiz kaval yapımcısı ve icracısı şeklinde yer almaktadır. Genel Müdürlüğün internet sitesinde 2010 ve 2011 yıllarına ait YİH envanterine rastlanılmamıştır. 2012 yılına ait envanter listesi ise tablo 3’te aktarılmıştır.

Tablo 2.3. 2012 Yılı YİH Envanterine Giren Sanatçılar Listesi ve Envanter Numaraları

Envanter Numarası	Adı Soyadı	Sanatı	Kayıt Yılı
02.0017	Tahsin Kalender	Taş Ustası	2012
02.0018	İrfan Şahin	Kispet Ustası	2012
02.0019	Cemil Kızılkaya	Ahşap Baskı- Yazma Ustası	2012
02.0020	Mahmut Sür	Nazar Boncuğu Ustası	2012

Kaynak: (<https://aregem.ktb.gov.tr>, 2022).

Tablo 3’e göre 2012 yılında dört sanatçı YİH envanterine kaydı yapılmıştır. *Tahsin Kalender taş ustası, İrfan Şahin kispet ustası, Cemil Kızılkaya ahşap baskı- yazma ustası, Mahmut Sür nazar boncuğu ustası* olarak görülmektedirler. 2013 ve 2014 yıllarına ait envanter bulunmamaktadır. 2015 yılına ait envanter ise tablo 4’te yer verilmiştir.

Tablo 2.4. 2015 Yılı YİH Envanterine Giren Sanatçılar Listesi ve Envanter Numaraları

Envanter Numarası	Adı Soyadı	Sanatı	Kayıt Yılı
02.0021	Celal Yılmaz	Mersiyehan	2015
02.0022	Mehmet Acet (Âşık Sefai)	Âşık- Zakir	2015
02.0023	Cahide Keskiner	Minyatür Sanatçısı	2015
02.0024	İslam Seçen	Klasik Kitap Sanatçısı	2015
02.0025	Salih Balakbabalar	Sedefkar	2015
02.0026	Muammer İrteş	Semih Kalemişi Sanatkarı	2015
02.0027	Ahmet Kocataş	Yaşar Keçe Ustası	2015

02.0028	İsmail Nar	Âşık	2015
02.0029	Osman Efendioğlu	Şair (Atma Türkü)	2015
02.0030	Macahel Yaşlılar Korosu	Çok Sesli Şarkı Söyleme Geleneği	2015

Kaynak: (<https://aregem.ktb.gov.tr>, 2022).

Tablo 4'e göre 2015 yılında on sanatçı YİH envanterine alınmıştır. *Celal Yılmaz, mersiyehan, Mehmet Acet (Âşık Sefai) aşık- zâkir, Cahide Keskiner minyatür sanatçısı, İslam Seçen klasik kitap sanatçısı, Salih Balakbabalar sedefkar, Muammer Semih İrteş kalemişi sanatkarı, Ahmet Yaşar Kocataş keçe ustası, İsmail Nar aşık, Osman Efendioğlu şair (Atma Türkü), Macahel Yaşlılar Korosu* ise çok sesli şarkı söyleme geleneği 2015 yılındaki kayıtlarda yer almışlardır. 2016 yılına gelindiğinde ise envantere kayıtlı sanatçı yoktur. 2017 yılında ise envantere kayıtlı olan sanatçılar tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 2.5. 2017 Yılı YİH Envanterine Giren Sanatçılar Listesi ve Envanter Numaraları

Envanter Numarası	Adı Soyadı	Sanatı	Kayıt Yılı
02.0031	Ümmü Balyemez	Eşme Kilimi Dokuma Ustası	2017
02.0032	Orhun Güven	Bitki Yetiştirme ve Ağaç Aşılama Ustası	2017
02.0033	Fidan Atmaca	Damal Folklorik Bebek Yapımı Ustası	2017
02.0034	Subhi Hindi Yerli	Telkâri Sanatçısı	2017
02.0035	Ahmet Hikmet Barutçugil	Ebru Sanatçısı	2017
02.0036	Ali Rıza Ezgi	Âşık	2017
02.0037	Halime Özke	Sipsi Yapımı ve İcracısı	2017
02.0038	Hasan Büyükaşık	İpek Böcekçiliği ve Dokuma Ustası	2017
02.0039	Hasan Sancak	Kemençe Yapım Ustası	2017
02.0040	İsmail Bütün	Çanakkale Seramiği Ustası	2017
02.0041	Âdem Göçer	Abdallık Geleneği/ Davul Yapımı ve İcracısı	2017
02.0042	Hamza Üstünkaya	Çini Ustası	2017
02.0043	Mehmet Bedel	Sipsi Yapımı ve İcracısı	2017

02.0044	Maksut Koca Aşık (Feryadi)	2017
02.0045	Mahmut Efeoğlu Alem Ustası	2017

Kaynak: (<https://aregem.ktb.gov.tr>, 2022).

Tablo 5'e göre 2017 yılında on beş sanatçı YİH envanterinde görülmektedir. *Ümmü Balyemez Eşme Kilimi dokuma ustası, Orhun Güven bitki yetiştirme ve ağaç aşılama ustası, Fidan Atmaca Damal folklorik bebek yapımı ustası, Subhi Hindi Yerli telkâri sanatçısı, Ahmet Hikmet Barutçugil ebru sanatçısı, Ali Rıza Ezgi aşık* olarak yer alırken; *Halime Özke sipsi yapımı ve icracısı, Hasan Büyükaşık ipek böcekçiliği ve dokuma ustası, Hasan Sancak kemeçe yapım ustası, İsmail Bütün Çanakkale Seramiği ustası, Âdem Göçer Abdallık geleneği/ davul yapımı ve icracısı, Hamza Üstünkaya çini ustası, Mehmet Bedel sipsi yapımı ve icracısı, Maksut Koca (Feryadi) aşık* ve son olarak *Mahmut Efeoğlu alem ustalığı* ile 2017 yılı YİH envanterin de bulunmaktadır. YİH envanter kayıtlarında 2018, 2019 ve 2020 yıllarına ait veriye rastlanılmamıştır. En çok kaydın yapıldığı yıl ise 2021 yılıdır. Bu yıla ait veriler tablo 6'da bulunmaktadır.

Tablo 2.6. 2021 Yılı YİH Envanterine Giren Sanatçılar Listesi ve Envanter Numaraları

Envanter Numarası	Adı Soyadı	Sanatı	Kayıt Yılı
02.0046	Tevfik Alparslan Babaoğlu	Ebru Sanatçısı	2021
02.0047	Ayten Tiryaki	Hüs-ü Hat Sanatı	2021
02.0048	Fatma Çiçek Derman	Tezhip Sanatçısı	2021
02.0049	Tansal Işık	Ağaç Baston Yapımı Ustası	2021
02.0050	Salim Yaşar	Çömlek Ustası	2021
02.0051	Mehmet Orhan Çakıroğlu	Yemeni Yapım Ustası	2021
02.0052	Mustafa Sami Onay	Kaşık Yapım Ustası	2021
02.0053	Mehmet Başsav	Geleneksel Lületaşı Ustası	2021
02.0054	Alpay Ekler	Karagöz Sanatçısı	2021
02.0055	İsmail Araç	Debbağ-Karatabak/ Parşömen Ustası	2021
02.0056	Hasan Tuluk	Metal El İşçiliği Ustası	2021

02.0057	Amir Ateş	Mevlid Geleneği	2021
02.0058	Sevim Ataner	Ehram Dokumacılığı Geleneği	2021
02.0059	Mustafa Civelek	Isık Dili Geleneği	2021
02.0060	Ali Akbey	Geleneksel Ahşap Oyuncak Yapım Ustalığı	2021
02.0061	MSB Mehteran Birliği	Mehter Geleneği	2021
02.0062	Gölbün Mesara	Tezhip, Katı ve Minyatür Sanatı	2021
02.0063	Hüsamettin Yivlik	Ahşap Oymacılığı	2021
02.0064	Hasan Tabakoğlu	Kazaziye Sanatı	2021
02.0065	Nahya Güzelyurt	Yorgancılık	2021
02.0066	İbrahim Atıcı	Semer Ustası	2021
02.0067	Fatma Önkol	Masal Anlatma Geleneği	2021

Kaynak: (<https://aregem.ktb.gov.tr>, 2022).

Tablo 6 ‘a göre 2021 yılında yirmi iki sanatçı YİH sistemine dahil edilmiştir. *Tevfik Alparıslan Babaoğlu ebru sanatçısı, Ayten Tiryaki hüs-ü hat sanatı, Fatma Çiçek Derman tezhip sanatçısı, Tansal Işık ağaç baston yapımı ustası, Salim Yaşar çömlek ustası, Mehmet Orhan Çakıroğlu yemeni yapım ustası, Mustafa Sami Onay kaşık yapım ustası, Mehmet Başsav geleneksel lüle taşı ustası, Alpay Ekler karagöz sanatçısı, İsmail Araç debbağ-karatabak/ parşömen ustası, Hasan Tuluk metal el işçiliği ustası, Amir Ateş mevlid geleneği, Sevim Ataner elhram dokumacılığı geleneği* ile yer alırken; *Mustafa Civelek ıslık dili geleneği, Ali Akbey geleneksel ahşap oyuncak yapım ustalığı, MSB Mehteran Birliği mehter geleneği, Gülbün Mesara tezhip, katı ve minyatür sanatı, Hüsamettin Yivlik ahşap oymacılığı, Hasan Tabakoğlu kazaziye sanatı, Nahya Güzelyurt yorgancılık, İbrahim Atıcı semer ustası ve 2021 yılında masal anlatma geleneği ile Fatma Önkol* YİH envanterinde yer almıştır.

Türkiye YİH envanterinin her geçen yıl farklı meslek ve sanat erbabları ile artması temennisinde bulunurken; Dorak (süzek) Taşı son ustası İsmail Yıldız’ında YİH envanterine alınması bu çalışmanın gayelerindedir.

2.6. Geleneksel El Sanatları

Geleneksel El Sanatları, insanlığın tarih içerisinde doğaya karşı elde ettiği üstünlüğün bir göstergesidir. Doğada yer alan birçok unsur insan eli ile şekillenmekte ve insanların kullanım alanlarına dahil edilmektedir. Bir ağacın, taşın ya da bir hayvanın derisinden çeşitli el işçiliğine dayalı ürünler insanlar tarafından üretilmiştir. Türk milleti de tarih boyunca doğa ile iç içe bir yaşam sürmüştür. Atı evcilleştirmiş ve demir, bakır gibi bazı madenlerin kullanımını gerçekleştirmiştir. Tabiattan, hayvanlardan ya da hayvansal ürünlerden insan ve toplum faydasına yararlı ürünler elde etmiştir. Hammaddesi ağaç, bitki, hayvan derisi, demir, bakır, kaya ve taş gibi malzemeleri kullanarak geleneksel el sanatlarını üretmiştir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü 9. Milletlerarası Halk Kültürü Kongresi bildiri kitabında geleneksel el sanatları hammadde türüne göre şu şekilde sınıflandırılmıştır;

- *“Ham Maddesi Toprak Olan El Sanatları*
- *Ham Maddesi Cam Olan El Sanatları*
- *Ham Maddesi Metal Olan El Sanatları*
- *Ham Maddesi Ağaç-Ahşap Olan El Sanatları*
- *Ham Maddesi Taş Olan El Sanatları*
- *Ham Maddesi Deri Olan El Sanatları*
- *Ham Maddesi İplik-Tekstil Olan El Sanatları*
- *Ham Maddesi Hayvan ve Bitki Atıkları Olan El Sanatları”* (Cansız, 2019:350).

Gürçayır Teke (2018) ise el sanatlarının, kullanılan malzeme ve geçmişteki üretim tekniklerinin günümüz teknolojisi ile ilişkilendirilmesi bağlamında yok olmaya en yakın kültürel miras alanları olarak görmekte ve buna göre koruma önlemleri alınması gerektiğini belirtmektedir. Bu çalışmanın konusu olan Dorak(süzek) Taşı üretimi de *“Ham Maddesi Taş Olan El Sanatları”* statüsünde değerlendirilmelidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM VE ARAŞTIRMA SAHASI

3.1. Araştırma Problemi

Bu çalışmada Somut Olmayan Kültürel Miras kapsamında Koramaz Vadisi Dorak (Süzek) Taşı ve Dorak Yoğurdu yapım pratiği nedir, sorusu çalışmanın ana problemini oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında temel problemin dışında alt problemlerde tespit edilmiştir. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır.

3.1.1. Alt Problemler

1. Dorak Taş Ustası İsmail Yıldız'ın hayatı
2. Dorak (Süzek) kelimesinin anlamı nedir.
3. Dorak Taşı nasıl elde edilir.
4. İsmail Yıldız'ın Dorak Taşı Üretimini Öğrenme Süreci
5. Dorak Taşının yapımında kullanılan malzemeler nelerdir. Bu malzemeler ile Dorak Taşı nasıl üretilir.
6. Dorak Taşı çeşitleri ve özellikleri nelerdir.
7. Dorak Yoğurdunun yapımı nasıldır. Dorak Yoğurdu nasıl tüketilir ve nasıl saklanmaktadır.

3.2. Varsayımlar

Bu araştırmada temel varsayımlar şu şekildedir;

Araştırma katılımcısı, kaynak kişi, Dorak Taşı Ustası İsmail YILDIZ oluşturmaktadır. Görüşme sırasında yöneltilen sorulara samimi cevaplar vererek görüşlerini gerçekçi olarak yansıtmıştır. Görüşme formunda yer alan sorular ve görüşme sırasında ilave edilen sorular araştırma probleminin derinlemesine incelenmesi için yeterlidir.

3.3. Sınırlılıklar

Bu tez, konusu itibariyle araştırma sahası olan Koramaz Vadisi Ağırnas Mahallesi ile sınırlandırılmıştır. Araştırma sahası olarak Koramaz Vadisi Ağırnas Mahallesi Dorak (Süzek) Taşı yapan son kişinin burada ikamet etmesi ve Dorak yoğurt üretiminin bu bölgede yaygın olması etkili olmuştur. Alan yazın taramasında konu ile ilgili herhangi bir çalışmanın olmaması tezin sınırlılıklarını oluşturmaktadır.

3.4. Araştırma Yöntemi ve Veri Toplama Aracı

3.4.1. Araştırma Yöntemi

Bu tezde nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan durum çalışması uygulanmıştır. Alan yazıda durum çalışması ya da örnek olay (vaka) çalışması olarak ifade edilmektedir. Durum çalışması, bir kişi, kurum, kimi zaman bir grup temelli yapılan çalışmalardır (Aytaçlı, 2012; Çepni, 2021:105; Subaşı, ve Okumuş, 2017; Yıldırım ve Şimşek, 2021:307). Durum çalışmalarında araştırmacının aktif olması gereklidir.

Bu bakımdan nitel araştırmaların doğası gereği de veri toplama aşamasında araştırmacının etkin katılımını sağlamaktadır. Yıldırım ve Şimşek tarafından nitel araştırma; birçok farklı disiplinin faydalandığı, insanın içinde yer aldığı ortam ve çok

yönlü olarak davranışlarının anlaşılması olarak görülmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021:33). Bir yöntem olarak nitel araştırmanın seçilmesi, tek bir varlığı değil de çok geniş bir çeşitliliği yansıtması bakımından önemli görülmektedir (Punch, 2014:132). Nitel araştırmalarda en yaygın kullanılan veri toplama araçlarından birisi görüşmedir. Görüşme insanların ve toplumların gerçeği algılama, anlama, anlamlandırma ve gerçeği kavrama biçimlerini en iyi ifade etme biçimlerindedir (Punch, 2014:165). Katılımcı ya da katılımcılar ile nitelikli bir etkileşim sağlamanın yolu yüz yüze yapılan görüşmedir. Sedat Veyis Örnek ise daha önceden araştırmacı tarafından hazırlanan sorulara katılımcıların, araştırmacı ile yüz yüze olarak bir araya gelmesine görüşme şeklinde tanımlamaktadır (Örnek, 2016:79). Gözlem ise herhangi bir mekânda, ortamda veya kurum ya da kurumlarda davranışların detaylı olarak anlaşılmasını, tanınmasını sağlamak amacıyla kullanılan bir yöntemdir (Çepni, 2021:191; Örnek, 2016:75; Punch, 2014:174; Yıldırım ve Şimşek, 2021:173).

3.4.2. Veri Toplama Aracı

Bu tezde veri toplama aracı olarak gözlem ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu doğrultuda kaynak kişi Ağırnas'ta, 27 Mayıs 2022 tarihinde ilk kez ziyaret edilmiştir. Bu ziyarette çalışmanın konusu, amacı ve önemi hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etik Kurulunun kararı tebliğ edilmiştir (Ek-1). Daha sonra kaynak kişiden görüşmenin gerçekleştirilemesi için randevu talep edilmiştir. 28 Haziran 2022 tarihinde ise kaynak kişi ile Ağırnas'ta, kendi evinde, bir araya gelinmiştir. Bütün gün süren bu görüşmede daha önceden hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır (Ek-2).

Görüşmede ilk önce; Dorak Taşının çıkarıldığı taş ocağına gidilmiştir. Burada taşı çıkarma yöntemi ve kullandığı aletler hakkında veri elde edilmiştir. Sonraki süreçte kaynak kişinin evine geçilmiştir. Dorak (süzek) Taşı ve Dorak Yoğurdu uygulama

safhaları burada gerçekleştirilmiştir. Kaynak kişinin izni ve rızası alınarak; video, ses kaydı ve fotoğraf makinesi gibi cihazlar yardımıyla görüşmelerin kayıt altına alınması sağlanmıştır. Elde edilen veriler ise betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiştir.

3.5. Evren ve Örneklem

Bu tezde Dorak (süzek) Taşı ve Dorak Yoğurdu yapım pratiğini anlamaya yönelik bir çalışmadır. Tezin ana konusunu teşkil eden Dorak (süzek) Taşı yapım pratiğinin son temsilcisi olan İsmail Yıldız, doğal olarak bu tezin hem evreni hem de örneklemini oluşturmaktadır.

3.6. Araştırma Sahası

Bu tezin araştırma sahası Koramaz Vadisi Ağırnas mahallesidir. Koramaz Vadisi, Kayseri ili Melikgazi İlçe sınırları içerisinde bulunmaktadır.

3.6.1. Kayseri

Kayseri, Anadolu coğrafyasının kadim kentlerinden biridir. Tarih boyunca en eski yerleşim yerlerinden olan Kültepe Kaniş Karum'u Kayseri'de bulunmaktadır.

Kültepe'de yapılan kazılarda Kayseri tarihi, Eski Tunç Çağının erken dönemlerine kadar uzanmaktadır (Kulakoğlu, 2010:40). Kültepe, Kayseri ve Anadolu tarihinin

yeniden yazılmasına öncülük etmektedir. Günümüzden yaklaşık 6000 yıllık geçmişi olan Kayseri birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır.

Erkiletlioğlu, *Kayseri Tarihi* adlı kitabında Hitit, Frig, Pers, Kapadokya Krallığı, Roma ve Bizans'a kadar Kayseri tarihinin yer aldığını ifade etmektedir. Ayrıca Anadolu'ya ilk gelen Türk Boylarından Danişmentliler, Selçuklular, Osmanlı Devleti ve günümüz Türkiye Cumhuriyeti'ne de Kayseri ev sahipliği yapmaktadır (Erkiletlioğlu, 1993). Kayseri ili, bugün Türkiye Cumhuriyeti'ni Devletinin 38. vilayetidir ve İç Anadolu bölgesinde yer almaktadır.

Kayseri, Erciyes Dağı'nın eteklerine kurulmuş bir kenttir. Kayseri'nin ilk ismi Mazaka'dır (Himmetoğlu, 2018; İnbaşı, 2001; Karabaş, 2019). Roma Döneminin de önemli şehirlerinden biri olan Kayseri adını ise Doğu Roma İmparatoru Julius Caesar'dan almaktadır. Caesar okunuş olarak Kaisaria olarak ifade edilmektedir. Günümüzde ise Kaisaria zamanla Kayseri şeklini almıştır (Erkiletlioğlu, 2019:341). Bu çalışmanın sahasını oluşturan Koramaz Vadisi 'de Kayseri il sınırları içerisinde bulunmaktadır.

3.6.2. Koramaz Vadisi

Tezin çalışma sahası olan Koramaz Vadisi 14 Nisan 2020 tarihinde UNESCO tarafından Geçici Kültürel Miras Listesi'ne alınmıştır (whc.unesco.org, 2021). UNESCO geçici listeyi taraf devletlerin ulusal envanteri olarak görmekte ve asil listeye başvuru esnasında seçimi geçici listeden yapmaktadır (<https://www.unesco.org.tr/>, 2022). Koramaz Vadisi, UNESCO geçici listesinde şu şekilde geçmektedir; Koramaz Vadisi'ne ilişkin genel tanımı, vadinin üstün evrensel değerinin gerekçesi, vadiye ait orijinallik ve/veya bütünlük beyanının olması ayrıca diğer benzerlik özellikleriyle karşılaştırma ifadelerinin açıklamaları olarak yer almaktadır (whc.unesco.org, 2021).

Bu değerler açısından Koramaz Vadisi listede Şu Şekilde tanıtılmaktadır; Kayseri ili Melikgazi ile sınırlarında bulunan Koramaz Vadisi, Kayseri Őehir merkezine 20 km uzaklıktadır. Vadi doğudan batı istikametine doğru 12 km uzunluğundaki deprem kırığı sonucu oluŐmuŐtur (Görsel-3.1).

Görsel 3.1 : Koramaz Vadisi Genel Görünümü (Kural, 2020).

Koramaz Vadisinin adı, vadinin doğu yakasındaki Koramaz Dağından gelmekte ve yüksekliği 1.900 metredir. Koramaz Dağı, Erciyes Dağı ile Hınzır Dağı arasında bulunmaktadır. Vadinin taban yüksekliği doğu tarafında 1.500 m dolaylarında iken, batı tarafında ise 1.650 metreye çıkılmaktadır. Vadi su kaynakları bakımından zengindir. Akarsuların bir kısmı vadi içerisinde eŐmeleri oluşturmuştur. Yüzey sularının birikimi sonucunda ise Koramaz ayı meydana gelmiştir. Erciyes Dağının, üst miyosen dönelerindeki volkanik hareketleri sonucu piroklastik kayaçlar meydana gelmiştir. Bu kayaçların birçoğu tuf ve ignimbirit özelliğine sahiptir. Bu yapısı

itibariyle kayaçların işlenmesi kolaylık göstermektedir (Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 2020:11; whc.unesco.org, 2021). Koramaz Vadisi, volkanik özelliklerinden kaynaklı, kayaların yumuşak ve işlenebilir olması, su kaynaklarının bolluğu ve tarımsal faaliyete elverişli sahaların olması gibi nedenlerden ötürü; tarih boyunca birçok medeniyetin barınmasına ve hayat bulmasına imkân tanımıştır. Bu özelliklerinden dolayı Koramaz Vadisi birçok kültürel mirası barında taşımaktadır. Vadi içerisinde Roma İmparatorluğu dönemlerinde kalma yerleşim yerleri bulunmaktadır. Bu yerleşim yerlerindeki izler vadinin ilk sakinlerine ait olarak görülmektedir. Geç Hitit Dönemi (MÖ 1200-700), Hitit Dönemi (1800-1200) ile Asurlara ait ticaret kolonilerinin (ÖM 2000-1100) yer aldığı Kültepe Kaniş Karum bölgesi vadinin kuzey doğu tarafındaki çıkış kısmında bulunmaktadır. Bu dönemde Kültepe’de yaşayan insanların vadi bölgesi ile iletişimde olmamaları imkansız olarak görülmektedir (whc.unesco.org, 2021).

Vadinin batı çıkışında Engir Gölü vardır. Engir Gölü vadi suları ile beslenmekte ve sit alanı olarak korunmaktadır. Ayrıca vadideki güvercinlikler sayesinde ekosisteme katkı sunmaktadır. Yapı itibariyle güvercinliklerin bazıları direk güvercinlik olarak kullanılırken bazıları da baca eklentisiyle Columbarium mezarlığına dönüştürülmüştür (whc.unesco.org, 2021; Yazlık, 2019). Tarihi bir öneme sahip olan vadi, batı çıkışındaki doğu batı ticaret kervan yolu ile bitişik durumdadır. Kervan yoluna ait teker izleri yüzeylerde görülmektedir. Bu izlerin ticaret kolonileri tarafından ipek ticareti için kullanıldığı bilinmektedir. Ayrıca milli mücadele döneminde de aktif bir şekilde kullanılmıştır (Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 2020:14; whc.unesco.org, 2021).

Koramaz Vadisi’nin Osmanlı kayıtlarında ise 15. yy. kadar uzanan bir geçmişi bulunmaktadır (Ceylan, ve Koç, 2012; Kevseroğlu, Ayataç, ve Baturayoğlu Yöney, 2021; Özbek, Soysal, ve Koçer, 2020:35; Yazlık, 2019). Koramaz Vadisi ismi alan yazıda ise ilk defa Hüseyin Cömert’in *Koramaz Vadisi* adlı kitabıyla yer almıştır (Cömert, 2008). Tarihi süreç içerisinde farklı topluluk ve kültürleri konuk eden vadi;

günümüzde de yaşam alanlarına sahiptir. Bu bakımdan vadinin kültürel miras alanları zenginlik göstermektedir. Roma döneminden kalma Pagan kültürüne ait yer altı şehirleri, güvercinlikler, Columbarium mezarlıkları, kaya oyma kiliseleri, anıt mezarları, tümülüsleri, mağaraları, köprüleri, çeşme ve konakları ile günümüze kadar süre gelmiştir. Koramaz Vadisinde bugün yedi yerleşim yeri bulunmaktadır. Bu yerleşim yerleri doğudan batı istikametine doğru şu şekilde sıralanır; Büyük Bürüngüz (Ulu Bürüngüz), Subaşı (Üsgübü), Küçük Bürüngüz (Kiçi Bürüngüz), Ağırnas, Turan (Dimitre), Vekse, Bağpınar (Isbıdın) mahalleleridir. Bu özellikleri ile Koramaz Vadisi UNESCO Geçici Kültürel Miras Listesinde bulunmaktadır.

Ayrıca listenin **Kriter V** kısmında vadiye ilişkin bilgilere yer verilmektedir. Bu bilgilerde Koramaz Vadisinin bazı yerleşim yerlerinde devasa yer altı şehirlerinin bulunması ve tümülüslerin, güvercinlikleri, Columbarium mezarlıklarının, kaya oyma kiliseleri gibi özelliklerinin insan ve çevre ile etkileşim içerisinde olmasıyla birlikte vadi arazisinin işlevli bir şekilde kullanılması olağanüstü bir örnek teşkil etmektedir. Buradan hareketle vadideki yeraltı şehirlerinin üzerine doğal yaşam olarak inşa edilen evlerin bulunması bu duruma en uygun örnek olarak gösterilmektedir.

Kayseri’de 2013 yılında başlayan envanter ve katalog çalışmaları Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Çekül Vakfı Kayseri Temsilciği ve Obruk Mağara Araştırma Grubunun katkılarıyla 2020 yılına kadar devam etmiştir. Çalışmalar yapılan yeni bir protokolle halen devam etmektedir. Bu süre içerisinde her yıl ara raporlar yayımlanmıştır. Koramaz Vadisine ilişkin çalışma; *Kayseri Yeraltı Yapıları Envanteri Beşinci Ara Raporu* olarak yayımlanmıştır (Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 2020).

3.6.3. Ağırnas

Ağırnas, Koramaz Vadisi yerleşim yerlerinden biridir. Kayseri Valiliğinin resmi internet sayfasında yer alan bilgiye istinaden Ağırnas 3000 yıllık tarihe sahip olan bir yerleşim yeridir. Bunun en büyük göstergesi Ağırnas'ın dehlizleri, yeraltı şehirleri ve mağaralarıdır (Cömert, 2008:66; T.C Kayseri Valiliği 2022).

Ayrıca Ağırnas'ın Kültepe Kaniş – Karum'a yakınlığı buranın Hitit dönemine kadar uzanan bir tarihinin olduğu tahmin edilmektedir (Cömert, 2005:402; Kurugöl, 2019). Osmanlı Devleti'nin en önemli mimarlarından olan Mimar Sinan Ağırnas'ta dünyaya gelmiştir (Bilsel, Büyükmihçi, ve Polat, 2002; Cömert, 2008:66; Ilgaz, Okumuş, ve Akmeşe, 2020; Özsoy, 2005:473).

Ağırnas, coğrafi özelliği itibariyle bazalt ve magmatik tüflerle örtülüdür (Cömert, 2005:401; Erdoğan, ve Yıldız, 2017; Kurugöl, 2019). Ağırnas'ın bu özelliğinden dolayı mesken yapılarında ve diğer ihtiyaçlar için taş kullanımı yaygınlaşmıştır. Tezin konusu olan Dorak Taşı 'da ignimbirit olarak adlandırılan tuf'ten üretilmektedir. Dorak Taşı Ağırnas'ta yüzyıllar boyu süren geleneğin devamıdır. Aynı zaman da bir kültürün simgesi konumundadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde araştırma sorusunun ve alt problemleri sonucunda elde edilen bulgular yer almaktadır.

4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

4.1.1. Dorak Taş Ustası İsmail Yıldız'ın Hayatı

İsmail Yıldız, 17 Eylül 1949 tarihinde Kayseri ili Melikgazi ilçesine bağlı Ağırnas köyünde dünyaya gelmiştir. Muteber Hanım ve Şaban Beyin'in son ve üçüncü çocuğu olarak dünyaya gelen İsmail Yıldız'ın bir ablası ve bir abisi vardır. Ablasının adı Kıymet ve abisinin adı Dursun'dur (Kişisel Görüşme, İsmail Yıldız, 2022). Eğitim hayatını ilk okul üçte bırakan İsmail Yıldız bu durumu şu şekilde açıklamaktadır;

“İlk okul üçten terkim, okumadım. O zaman çiftçiydik, çifte giderdik, dorak'a giderdik. Bu yüzden pek okuyamadık, okumamız yarım kaldı. Yaşımda biraz büyüttü 15-16 yaşlarındaydım. Üçten dörtte geçtik sonra da gidemedim. Kısmet değilmiş” (Kişisel Görüşme, İsmail Yıldız, 2022). Eğitim hayatına çiftçilik ve Dorak Taşı üretimi için devam edemediğini belirten Yıldız, daha sonra vatani görevini yapmak için askere gider ve bu İsmail Yıldız'ın Ağırnas, Kayseri, dışına ilk ve son çıkışı olur. Askerlik dışında Ağırnas'ı hiç terk etmemiştir.

“Ağırnas dışına askerlikte çıktım. Askere 1969 yılının kasım ayının 25’inde gittim. Acemi birliği Sivas’ta, usta birliğim ise Ağrı’daydı. Sınıfım Piyadeydi. 4 ay acemi birliği, 16 ayda usta birliği olmak üzere toplamda 20 ay askerlik yaptım. Bunun dışında Ağırnas dışına hiç çıkmadım” (Kişisel Görüşme, İsmail Yıldız, 2022). Yirmi ay süren askerlik süresinde Ağırnas’tan ayrı kalan İsmail Yıldız, askerlik sonrası Ağırnas’a geri döner ve baba mesleği olan Dorak Taşı üretimine devam eder. Ayrıca bunun yanında çiftçilik ve hayvancıkla da geçimini sürdürmektedir.

“Askerden sonra çiftçiliğe devam ettim. Tarımla uğraşıyorduk. O zaman at arabası vardı. Arpa, buğday, mercimek, nohut ekiyorduk. Birkaç tanede hayvanımız vardı. Askerden gelince de baba mesleği dorak vardı ona devam ettim, hâlâ da devam ediyorum, yanında da tarım ile uğraştım” İsmail Yıldız askerlik dönüşü Dorak Taşı üretimine babası Şaban Bey ve Abisi Dursun Bey ile devam etmiştir. Askerlik sonrası Pembe Hanımla dünya evine giren İsmail Yıldız hem dorak üretimine hem de çiftçiliğe devam eder. *“1973 yılının aralık ayının 14’ünde evlendik. Hüseyin Ertaş, kayınbabam, akrabamızda olur; Babamla emmi uşakları. Görücü usulüyle evlendik. Bir sene nişanlı kaldık. Sonra da düğünü yaptık.”*(Kişisel Görüşme, İsmail Yıldız, 2022). Evlendikten sonra baba ocağında yaşamını sürdüren İsmail Yıldız, baba mesleği olan Dorak Taşı üretimine de devam etmiştir. *“Askerden gelince babam, annem birlikte yaşıyorduk. Şu an aynı evdeyim. Baba evimiz. Mesleğim dorak ustalığı ve çiftçilik”* (Kişisel Görüşme, İsmail Yıldız, 2022).

4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

4.2.1. Dorak (Süzek) Kelimesinin Anlamı

Dorak kelimesinin etimolojik anlamına dair herhangi bir veri bulunamamıştır. Koramaz Vadisinde yerel halk dorak kelimesinin yanında süzeğen sözcüğünü

kullanılmaktadır. Halk ağızı olarak süzeğen kelimesi süzek anlamına gelmektedir. Süzek kelimesi ise Türkçe sözlükte; “süzgeç” olarak geçmektedir (Türk Dil Kurumu, 2011:2193). Dorak kelimesinin Koramaz Vadisi’nde Ağırnas’ta kullanımı yaygındır. Vadinin diğer yerleşim yerlerinde ise dorak ve süzeğen kelimesi tercih edilmektedir. Bu durumu İsmail Yıldız şu şekilde açıklamaktadır;

“Dorak Taşı, bizim burada, Ağırnas ‘ta özellik Dorak derler. Babam, anam herkes bu ismi kullanırdı. Bazıları da Süzeğen Taşı derler. Koramaz Vadisi köylerinden; Üskübü, Küçük Bürüngüz’de, Büyük Bürüngüz, Turan Köylerinde ve Gesi, Dorak ve Süzeğen Taşı derler.” (Kişisel Görüşme, İsmail Yıldız, 2022). Ayrıca İsmail Yıldız dorak kelimesinin Ağırnas’ta yaygın kullanımına dair şu görüşü öne sürmektedir:

“Ağırnas’ta ise Dorak Taşı deriz. Taşı çıkarıp orada Dorak Taşını yapardık. Taşın ocağından çıkarılıp yapılmasına Dorak derdik.” (Kişisel Görüşme, İsmail Yıldız, 2022). Dorak Taşının, taş ocağından çıkarılıp ocakta üretilmesine dorak denildiğini İsmail Yıldız ifade etmektedir. Buradan hareketle bölgede Dorak Taşının ilk çıkarıldığı yerden durarak üretilmesine **Dorak** denilmektedir. Bunun yanı sıra Dorak (süzek) taşının içerisine konulan yoğurdun durması ve yoğurt suyunun süzülmesi işlemine de süzeğen olarak yerel halk tarafından adlandırılmaktadır.

4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

4.3.1. Dorak Taşının Elde Edilişi

Dorak Taşı, Ağırnas’ın kuzey- doğu yönünde ve Ağırnas’a üç km uzaklıkta bulunan taş ocağından çıkarılmaktadır. Yerin yaklaşık iki metre altında yer alan taşlar; toprak yüzeyin kazma, kürek gibi el aletleri kullanılarak topraktan arınmasıyla taş ocağı bölgesine ulaşılır (Görsel 4.1).

Görsel 4.1: Dorak Taş Ocağı

Taş ocağından taşın çıkarma için önce bir damar açılır. Bu damar sayesinde taşlar çeşitli el aletleri kullanılarak kesilmeye başlanır.

İsmail Yıldız taş ocağının en az elli yıllık olduğunu ve babasıyla beraber buradan Dorak Taşı çıkardıklarını şöyle ifade eder;

“Taş Ağırnas’ta çıkartılır. Bugün bizim çıkardığımız mevkiden. Bugün benim taş çıkardığım taş ocağı elli yıllık bir ocaktır. Bundan önceleri de diğer ocaklarda taş çıkarılırdı. Babam, dedem, dedemin babası yani biz bildik bileli Dorak Taşı var.”

(Kişisel Görüşme, İsmail Yıldız, 2022). Yıldız, Dorak Taşının neredeyse yüz yıllık bir geçmişi bulunduğunu ve bu mesleği de babasından öğrendiğini belirtmektedir. Babasına da dedesinin öğrettiğini belirtmektedir. Yani aileden süregelen bir meslek bilgisinin aktarımıdır. Aslında bu süreç kültürel mirasın devamıdır. Dorak Taşı mesleğine ilk gençlik yıllarında başlayan İsmail Yıldız, genelde bahar aylarında ocağa geldiklerini ve yaz sonu itibarıyla taş çıkarma işlemine son verdiklerini şu şekilde ifade eder.

“18 yaşından beri ocağa giderim. At arabası ile giderdik. Sabah 7’de giderdik, akşam 6 gibi gelirdik. Nisan ayında başlarız haziran ayının sonuna kadar taş ocağına

giderdik. O zamanlarda bir atımız vardı. At arabasıyla ocağa giderdik.” (Kişisel Görüşme, İsmail Yıldız, 2022). Yıldız, sabah erken saatlerde kalkıp dönemin ulaşım aracı olan at arabasıyla ocağa gittiklerini belirtmektedir. Taşı çıkarmak için bilek gücüne ihtiyaç duyulmaktadır (Görsel 4.2).

Görsel 4.2: Kazma ile Kayanın Açılması

Ocağa ilk geldiği günden bu yana aynı aletleri kullanarak taş çıkarma işlemini gerçekleştirmektedir.

Kayadan taş çıkarma işleminde kullanılan aletler şunlardır:

Kazma: Kayada kanal açma işleminde kullanılmaktadır.

Balyoz: Çivi çakmakta ve kaya kırma işleminde kullanılır ve 5 kg ağırlığındadır.

Manivela (sökü demiri): Kaya sökme ve çivi için kaya oyma işleminde kullanılmaktadır ve 6 kg ağırlığındadır.

Çivi: Kaya parçalama işleminde kullanılır ve 1- 3 kg ağırlığındadır.

Kayadan taş çıkarma işleminde ilk önce kazma kullanılarak yer açılır. Kayanın bir bölgesine manivela yardımıyla kuvvet uygulanır. Burada amaç manivela yardımıyla çivi yeri açılmasını sağlamaktır. Daha sonra kaya yüzeyine çivi çakılması için manivela aletiyle kaya yüzeyi oyulur (Görsel 4.3).

Görsel 4.3: Manivela ile Kaya Oyulma İşlemi

Kaya yüzeyi çivi çakılacak seviyede oyulduktan sonra; yaklaşık ağırlığı 5 kg olan balyoz kullanılarak kaya yüzeyine çivi çakılır (Görsel 4.4). Burada kullanılan çiviler yaklaşık olarak 1 ile 3 kg ağırlığında değişmektedir. Çivilerin kayanın yüzeyine sıralı

bir şekilde akılmaları gerekmektedir. Çünkü kayanın yerinden oynatılması için belli aralıklarla parçalara ayrılması sağlanmalıdır. ivi akılma işlemi gerçekleştirildikten sonra kayadan taşın parçalar halinde sökülmesi gereklidir. Bunun için tekrar manivela kullanılarak çivilerin yerlerinde derinlik oluşturması beklenir.

Görsel 4.4: Balyoz ile çivi akılma İşlemi

İlk işlem sonucunda kayadan herhangi bir taş sökümü gerçekleştirilmediğinde tekrar balyoz ve çiviler kullanılarak bir sıra daha kaya yüzeyinde yer açılmaya çalışılır (Görsel 4.5). Bu durum kayanın sertliği ya da açılmak istenen kanalın damarına göre

değişmektedir. İsmail Yıldız böylesi kimi durumlarda kayadan taş alamadığı ya da kayanın fire verme olasılığı olduğu şöyle ifade etmektedir; “*sökerken taşın damarı çıkıyor, onu atıyoruz o zaman fire veriliyor*” (Kişisel Görüşme, İsmail Yıldız, 2022).

Görsel 4.5: Kaya Yüzeyine Balyoz ile Çivi Çakılma İşlemi

Daha sonraki süreçte kayanın belli bir parçasında oyulmaya başlandığı görülmektedir. Bu durumda büyük kaya kütlelerinde balyoz ve manivela ile kaya parçası sökülmeğe başlanır. Kimi zamanda kazma aleti kullanılır. Kayadan sökülen taş çok küçük parçalara ayrılmadan işlem göreceği durumda olmalıdır. Bunun içinde yerinden oynatılan taş büyük kaya kütlelerinden hangi ebatta sökülürse orada işlem görmeye

başlar. Yani kayadan çıkarılan taş Dorak Taşı üretimi için uygun hâle gelmiş demektir. Bu şekilde taş ocağından Dorak Taşı çıkarma işlemi tamamlanır.

4.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

4.4.1. İsmail Yıldız'ın Dorak Taşı Üretimini Öğrenme Süreci

Dorak Taşı, taş ocağından çıkarıldıktan sonra taşın üretim aşamasına geçilir. İsmail Yıldız'ın mesleğe ilk başladığı yıllarda taş üretimi ocakta yapılmaktadır ve o yıllarda dorak taşı üretiminde hemen hemen köyün bütün bireyleri çalışmaktaydı. Yani istihdam sahasıdır Dorak Taş ocakları (Kişisel Görüşme, İsmail Yıldız, 2022). Bu durumu İsmail Yıldız şu sözlerle yad etmektedir;

“Eskiden bir ocakta 8 -10 kişi çalışırdı. Hemen hemen köyün hepsi bu işi yapardı. Eskiden günde 4 adet Dorak Taşı çıkarıp yapardım. O kazancımınla bir evin geçimi sağlanırdı” (Kişisel Görüşme, İsmail Yıldız, 2022).

Dorak Taş'ı ustalığını babası Şaban Yıldızdan öğrendiğini ifade eden İsmail Yıldız öğrenme sürecine ilişkin hatırlarını şöyle nakleder;

“Bu işi benim öğrenmem üç sene aldı. Benim ustam babam. En zoru bu taşın şekil vermek. Taşı yapmak zor zanaat. Taşı çıkarmakta zor ama yapması süre alıyor. Bunu isteyen herkes öğrenebilir. Ama usta olmak zaman alıyor. Benimle abimde yapıyordu. Bende bu işi çocuklarıma öğrettim. Şimdi hepsi yapabiliyor. Bunların hepsi el işçiliği, Tarak, manila, püsek balyoz gibi aletler olmazsa bu taşın yapma özelliği kalmaz” (Kişisel Görüşme, İsmail Yıldız, 2022). Babasından aldığı kültürel mirası abisi ile bir süre devam ettiren İsmail Yıldız daha sonra tek başına Dorak Taşı üretimini sürdürür. Taşın çıkarma ve üretim sürecinin zorluklarına rağmen baba mesleğini devam ettirmiştir. Ayrıcı babasından aldığı kültürel mirası çocuklarına da aktarmıştır.

“At arabası ile giderken zorlanırdık. Bazen bisikletle giderdik. Taşı çıkarmaya. Baba vefat ettikten sonra abimle devam ettim. Abim bırakalı 15 yıl oldu. Ama ben sürekli devam ettim” (Kişisel Görüşme, İsmail Yıldız, 2022).

4.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

4.5.1. Dorak Taşı Üretiminde Kullanılan Aletler

Dorak Taşı üretiminde beş farklı aletin kullanıldığı görülmektedir. Bunlar şu şekildedir;

Tarak: Tarak adı verilen alet ile Dorak Taşının yüzey kısmının düzeltilmesi işleminde kullanılır. Ayrıca taşın etrafındaki kalınlıkların temizlenmesinde kullanıldığı gibi Dorak Taşının ayaklarının yapılmasında da kullanılmaktadır.

Pergel: Pergel yardımıyla Dorak Taşının yüzey kısmına daire çiziminde kullanılır.

Püsek: 1-1,5 m uzunluğunda, 4 kg ağırlığındaki ve her iki ucu da sivri olan Püsek adı verilen alet ile pergel yardımıyla taş yüzeyindeki daire çizilen alanın içi oyulma işleminde kullanılır.

Tırpan: Geçmişte el ile ekin, ot biçiminde kullanılan tırpanın kırık parçaları, Dorak Taşı üretiminde taşın iç ve dış kısımlarının temizlenmesinde kullanılmaktadır.

Fırça: Tel uçlu kalın bir fırça ile Dorak Taşının iç ve dış ince temizliğinin yapılmasında kullanılır.

4.5.2. Dorak Taşının Üretim Aşamaları

İsmail Yılmaz, Dorak Taşı üretimini atölye olarak kullandığı evinin bahçesinde yapmaktadır. Ocaktan çıkardığı taşları günümüzde traktör vasıtasıyla evine getirir ve burada taşı işlemeye başlar. Yıldız, Dorak Taşı üretme işini şu şekilde açıklamaktadır; *“Kaya yumuşak, işlemesi kolay, zaten taşın yumuşak olmasa yoğurdu süzmez. Ocaktan taşın çıkış şekline göre yapıyoruz”* (Kişisel Görüşme, İsmail Yıldız, 2022). Taşın ocaktan çıktığı ham halinin işlenmesi ile Dorak Taşı meydana gelmektedir (Görsel 4.6).

Görsel 4.6: İşlenmeye Hazır Bekleyen Dorak Taşları

Taş ocağından getirilen taşın işlenme aşamasında ilk iş taşın yerinin ayarlanmasıdır. Amaç burada küçük taşların işlenmesindeki zorluğu ortadan kaldırmaktır. Çünkü küçük taşlar işlem görürken sabit durmamaktadır. Buda üretimin güç olmasına neden olmaktadır. Daha hızlı ve verimli bir şekilde küçük ebattaki taşlardan üretim yapabilmek için taşın yeri sabitlenmelidir. Bunun için taşın boyutuna göre zeminde çukur oluşturulur ve taşın etrafı çukurun toprağı ile kaplanır (Görsel 4.7).

Görsel 4.7: Dorak Taşları ve Zemin Ayarlama İşlemi

Zemine yerleştirilen taşın şekli dikdörtgen görünümündedir. Taşın yere sabitleme işleminden sonra üst yüzeyi **tarak** adı verilen alet ile düzlenir (Görsel 4.8). Tarak aleti yaklaşık 50 cm uzunluğundaki tahta sapı kullanılarak taşın yüzeyinde işlem yapılmaya başlanır. Tarak aletinin uç kısımları düz ve demirden yapılmıştır. Tarak aleti yardımıyla taşa uygulanan kuvvet sayesinde taşın üst kısmı düz olmaya başlar. Bu işlem ustanın el mahareti sayesinde 2-3 dakikada gerçekleştirilmektedir.

Görsel 4.8: Tarak Aleti ile Taşın Yüzeyinin Düzlenmesi

Tarak yardımıyla yüzeyi temizlenen taş, daha sonra *pergel* adı verilen alet yardımıyla düzleştirilen yüzey kısmına daire çizilme işlemine geçilir. Burada kullanılan pergel aletinin iki ucu da sivridir. Pergelin bir ucu taşın orta noktasına sabitlenir. Diğer ucuyla da taş yüzeyine daire çizilmeye başlanır (Görsel 4.9).

Görsel 4.9: Pergel ile Daire Çizimi

Daire çizme işlemi taşa şekil verilmesi açısından önemlidir. Burada taşın dış kısmı ve iç kısımlarının ayrımı yapılmaktadır. Daire içerisinde kalan kısım taşın iç kısmını oluşturmaktadır (Görsel 4.10).

Görsel 4.10: Yüzeyine Pergel ile Daire Çizilen Taş

Taşın el işçiliği ile şekil almasında fire verilmesinin önüne geçilmiş olmaktadır. Eğer bu işlemlerin fabrikasyon olarak seri üretiminin yapılması söz konusu olsa fire verme olasılığının daha fazla olması beklenmektedir. Bu durumu İsmail Yıldız şöyle ifade etmektedir; “*Taşı el işçiliği ile şekil verince fire önleniyor. Makine olsa fire verir*” (Kişisel Görüşme, İsmail Yıldız, 2022).

Pergel kullanımında sonra, yaklaşık 1, 1-5 m uzunluğu olan ve 4 kg ağırlığı bulunan **püsek** aletinin kullanımına geçilir. Bu alet yardımıyla önce taşın dış kısmının yontulma işlemine başlanır. Dikdörtgen biçimindeki taş püsek ile yontulmaya başlandıktan sonra silindir görünümünü alır (Görsel 4.11).

Görsel 4.11: Püsek ile Dorak Taşının Dış Kısmının Yontulması

Bu işlem yapılırken Dorak Taşının kulpları da ortaya çıkarılır. Küçük Dorak Taşlarında iki kulp, büyük Doraklar da ise dört kulp bulunmaktadır. Ayrıca taş yüzeyine pergel ile çizilen dairenin iç kısmı püsek ile oyulmaya başlanır. Bu şekilde

taşın iç kısmı oluşturulur (Görsel 4.12). Taşın iç kısmı yoğurt konulan bölümdür. Buranın oyulması püsek ile sağlanır. Yeteri derinliğe ulaşıncaya kadar bu işlem yapılır. Derinliğin sağlanmasında ustanın el yardımı ve göz kararıyla taşın derinlik ve kalınlık kısımları ayarlanmış olur. Bu işlemin yapılma süresi ise ustanın maharetliliği sayesinde uzun sürmemektedir.

Görsel 4.12: Püsek ile Dorak Taşının İç Kısmının Oyulması

Püsek ile dış kısmı yontulan Dorak Taşının çevresi *tırpan* yardımıyla pürüzlerinden arındırılır (Görsel 4.13). Eskiden köylerde ekin, ot biçiminde kullanılan tırpan parçaları burada Dorak Taşının iç ve dış kısımlarının yapımın kullanılmaktadır.

Görsel 1.13: Tırpan Aletinin Kullanımı

Dorak Taşının iç kısmının oyulma işlemi ile dış yüzeyinin yontulma ve pürüzlü kısmın temizlenmesinden sonra taşın ayaklarının yapılmasına geçilir. Taş üç ayaklı olarak yapılır.

Taşın üç ayaktan meydana gelmesini İsmail Yıldız şu şekilde açıklamaktadır;

“Dorakta üç ayak var. Görüntü daha güzel oluyor. Yerde durması kolay oluyor. Estetik açıdan görünüm güzel üç ayakla” (Kişisel Görüşme, İsmail Yıldız, 2022).

Dorak Taşının ayaklarının hem işlevsel olması hem de görünümüne önem verdiği için üç ayaklı olarak üretimi gerçekleştirilmektedir. Dorak Taşının ayaklarının yapılmasında **tarak** aleti kullanılarak ayakların kalınlık kısmı alınmaktadır. (Görsel 4.14).

Görsel 4.24: Dorak Taşı Ayaklarının Yapımı

Tarak aletinin kullanımdan sonra Dorak Taşı ayaklarının pürüzlü kısımlarının alınmasında tırpan aleti kullanılmaktadır (Görsel 4.15).

Görsel 4.15: Tırpan Aleti ile Dorak Taşı Ayaklarının Yapımı

Dorak Taşının ayaklarının yapımından sonra taşın iç ve dış kısımları kalın telli *fırça* yardımıyla temizlenmektedir (Görsel 4.16).

Görsel 4.16: Fırça Kullanımı

Son olarak fırça ile temizlenmesi biten Dorak Taşının üretim aşamaları tamamlanmış olur. Bazı durumlardan Dorak Taşının yüzeylerinde gözenekler oluşabilir. Bunun

içinde taşın tozundan orayalar kapatılmaktadır. Dorak Taşı kullanıma geçmeden önce saf su ile yıkanır. Taşın sadece su ile yıkanmasını İsmail Yıldız şu açıklamaktadır; *“Dorak yapıldıktan sonra duru bir suyla yıkanması gerekir. Herhangi bir deterjan kullanılmaz. Koku yapar ve yoğurdu bozar”* (Kişisel Görüşme, İsmail Yıldız, 2022). Üretimi tamamlanan Dorak Taşına herhangi bir kimyasal madde kullanılmadan yıkanmaktadır. Bu şekilde taşın doğal özelliği korunmaktadır. Öte yandan Dorak Yoğurdunun lezzetinin bozulmasının da önüne geçilmektedir. Yapım aşamaları tamamlanan Dorak Taşı nihai ürün olarak kullanıma hazırdır (Görsel 4.17).

Görsel 4.17: Üretimi Tamamlanan Dorak Taşı

4.6. Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular

4.6.1. Dorak Taşı Çeşitleri ve Özellikleri Nelerdir

Taş ocağından çıkan taşın şekline göre Dorak Taşı üretilmektedir. İsmail Yıldız bu konuyu şöyle açıklamaktadır;

“Taşın büyüklüğü küçüklüğüne göre Dorak Taşını meydana getiriyoruz. Herhangi bir standartta yok. Ölçüsünü biz belirliyoruz”(Kişisel Görüşme, İsmail Yıldız, 2022). Taşın büyüklüğü ya da küçüklüğü yoktur. Eskiden taşların boyutları genelde Dorak Yoğurdunun kullanımına göre değişmektedir. Bunun içinde süt üretiminin fazlalığı ya da azlığı etkilidir. Süt üretiminin yoğun olduğu ve Dorak Yoğurdu fazla üretilmek istendiğinde taş ocağından çıkarılan büyük Dorak Taşları kullanılmaktadır (Görsel 4.18).

Görsel 4.18: Büyük Dorak Taşı

Dorak Taş üretiminin eskiye göre kalmaması ve kültürel mirası sadece İsmail Yıldız'ın devam ettirmesi geleneğin son bulma tehlikesine neden olmaktadır. İlerlemiş yaşına rağmen Dorak Taşı üretimine devam eden İsmail Yıldız, Dorak Taşı üretim süresini şöyle açıklamaktadır;

“Ortalama taşları üç gün çıkarma, üç günde yapma süreci var. Yaklaşık bir haftayı alıyor. Eskiden taşı orada yapardık. Şimdi taşı çıkarıp buraya getiriyorum. Şimdi ocakta çıkan taşı bırakmıyorum. Alıp buraya getiriyorum. Öğlen saat bire kadar taş çıkarıyorum. Bazen üç tane küçük taş çıkarıyorum. Bazen beş tane, bazen hiç çıkmıyor. Duruma göre değişiyor” (Kişisel Görüşme, İsmail Yıldız, 2022). Dorak Taşı

üretiminde İsmail Yıldız'ı en zorlayanlarının küçük Dorak Taşları olduğunu belirtmektedir. Küçük taşların şekil verme sürecinde yerinden oynama, sabit durmama gibi durumları ustanın işini zorlaştırmaktadır (Kişisel Görüşme, İsmail Yıldız, 2022). Küçük Dorak Taşlarını iki veya üç günde, orta Dorak Taşlarını da beş gün gibi bir zaman diliminde üretmektedir (Görsel 4.19).

Görsel 4.19: Küçük ve Orta Dorak Taşları

Eskiden hayvancılığın ekonomik bir uğraş olarak bölgede fazla olması ve süt üretiminin yöre insanının geçim kaynaklarından birini oluşturmaktaydı. Bu durum

Dorak Taşlarına ihtiyaç duyulmasını sağlamıştır. Fakat günümüzde hem hayvancılığın hem de süt üretiminin yeteri seviyede olmaması hem de değişen saklama koşulları Dorak Taşı kullanımını azaltmıştır. Dorak Taşı üretimine devam eden İsmail Yıldız Dorak Taşının günümüzde tercih edilen ebatlarını ve kullanım alanlarına ilişkin şu bilgiyi vermektedir; *“Şimdi ise küçükler daha çok rağbet görüyor. Hem süs için alıyorlar hem de günlük yoğurdu yerler”* (Kişisel Görüşme, İsmail Yıldız, 2022). Küçük ebatlı Dorak Taşları günümüzde rağbet görmektedir. Üretilen yoğurdun günlük tüketimi açısından da tercih edilmektedir.

4.7. Yedinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

4.7.1. Dorak Yoğurdunun yapımı nasıldır

Dorak Taşı genelde bir saklama kabı olarak kullanılmaktadır. Bunun nedeni ise eskiden Koramaz Vadisi ve çevre köylerinde yaygın bir ekonomik faaliyet alanı olan hayvancılıktır. Hayvancılık ile süt üretimi yapılmaktadır. Elde edilen süt üretimi günlük süt ihtiyacını karşılamamanın yanı sıra; peynir, tere yağ, kaymak ve yoğurt gibi çeşitli süt ürünlerine dönüştürülmektedir. Dorak Yoğurdu da bunlardan biridir. Elektrik ve buzdolabı kullanımının olmaması insanları ürettikleri ürünlerin uzun süreli korumak için çareler aratmıştır. Koramaz Vadisinde de Dorak Taşı kullanımını Dorak Yoğurdunun uzun süre saklanmasını sağlamaktadır.

Geleneksel olarak yoğurt üretimi pişirilen sütün belli bir miktarda yoğurt ile mayalanması ya da fermante edilmesi sonucu elde edilmektedir (Demirgöl, 2018; Ertaş, ve Gezmen-Karadağ, 2013; Kızılaslan, ve Solak, 2016; Kocaadam, ve Acar-Tek, 2016; Önçel, 2015). Dorak Yoğurdu ise geleneksel yöntemlerle üretilen yoğurdun Dorak Taşında saklanması ile oluşmaktadır. Dorak Taşının içine aktarılan yoğurt

üzerine biraz saf tuz ilave edilir (Görsel 4.20). Taşa her yoğurt konulmasında tekrar yoğurt üzerine tuz ilave edilmektedir. Yoğurt tuz şeklinde devam eden bir süreçtir.

Görsel 4.203: Dorak Taşına Yoğurt Konulması (Özsoy, 2022).

Dorak Taşı çok kısa bir süre sonra yoğurdun suyunu süzer. Bu şekilde Dorak Yoğurdu elde edilmiş olur (Görsel 4.21).

Görsel 4.21: Dorak Taşının Yoğurt Süzme Aşaması

İsmail Yıldız Dorak Yoğurdun yapımını; “*Taşın gözleri açılacak temizlemek gerekir. Yoğurt araya gitmesin. Hafif üzerine tuz ilave edilir. Normal ince tuz atılır. Büyükbaş küçük baş hayvan yoğurdu konulabilir*” şekilde tarif etmektedir (Kişisel Görüşme,

İsmail Yıldız, 2022). Dorak Taşının yoğurdun suyunuzu süzme işleminden sonra Dorak Yoğurdu tüketime hazır hâle gelmiştir.

4.7.2. Dorak Yoğurdu Nasıl Tüketilir ve Saklama Koşulları

Koramaz Vadisi ve çevre köylerinde uzun yıllardır Dorak Yoğurdu yapılmaktadır. İsmail Yıldız, Dorak Yoğurdunu; *“tarhana aşında güzel olur. Yarma aşında güzel olur. Sabah kahvaltıda pekmez ile yenmesi güzel olur. Sade de süzülen yoğurdun yenmesi de tercih edilebilir”* şekilde Koramaz Vadisinde tüketildiğini ifade etmektedir (Kişisel Görüşme, İsmail Yıldız, 2022).

Koramaz Vadisinde üretilen Dorak Yoğurdu, Vadi içerisindeki mağaralarda saklanmaktadır. Dorak Yoğurdunun bozulmadan uzun süre doğallığını korumaktadır (Görsel 4.22).

Görsel 4.22: Koramaz Vadisi Mağaralarında Saklanan Dorak Yoğurtları

İçi yoğurt olan Dorak Taşının üzerine ince bir tülbent, bez ya da küçük bir sini gibi bir malzemeyle üzeri kapatılmaktadır (Görsel 4.23). Amaç üzerine herhangi bir şeyin düşmesini önlemektir. Ayrıca kimi zaman bez ile ağız kısmı kapatılan Dorak Taşının iç kısmına ağırlık yapması için bastırma taşı konur. İnce yassı ve Dorak Taşının

ağzından küçük bir taştır. Bunun yanı sıra Dorak Taşının altına kap ya da bir tepsi veya yoğurt dolu taş, gideri olan serin bir yerde muhafaza edilmelidir. Bu şekilde korunan yoğurdun iki üç ay kadar raf ömrü sağlanmış olur (Kişisel Görüşme, İsmail Yıldız, 2022).

Görsel 4.23: İçi Yoğurt Olan Dorak Taşının Ağzının Kapatılması (Özsoy, 2022).

Dorak Taşındaki yoğurdun tüketilmesinden sonra taş duru suyla yıkanmalıdır. Boş dorak güneşten uzak tutulmalıdır. Güneş taşın sertleşmesine neden olmaktadır. Böylece taşın gözenekleri kapanır. Dorak Yoğurdu yapılmak istenildiğinde ise taş tekrar suyla yıkanmalıdır. Dorak Taşının iç ve dış yüzeyleri yer yer küflenebilir küflü yerler fırça ile temizlenir. Bu süreç doğal olarak Dorak Taşının kullanım süresini azaltabilir (Kişisel Görüşme, İsmail Yıldız, 2022).

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde tartışma, sonuçlar ve öneriler yer almaktadır.

5.1. Tartışma

Kültür toplumların yaşam kaynaklarıdır. Kültür ile insan yaşamı şekillenmekte ve birey yaşadığı topluluk içerisinde kendine ait bir yer edinmektedir. Kültürün yaşaması ve devamlılık sağlaması için devretmesi gereklidir. Bu da ancak kültürel miras kavramı ile mümkündür. Kültürel mirasın aktarımı ise koruma bilincinin; birey, toplum veya kurumlarda yer edinmesi, farklılık kazandırılması, özendirilmesiyle sağlanmaktadır. Bu konuda UNESCO, üyesi olan ülkeler başta olmak üzere, dünya genelinde çalışmalar yürütmektedir. Kültürel mirasın sadece yereldeki bir gruba, toplum ya da ülkeye ait olmadığını bunun evrensel değer olduğunu, tüm insanlığa ait olduğunu UNESCO çalışmaları ile ifade etmektedir.

UNESCO kültürel mirası: Somut ve Somut Olmayan nesnelere üzerinde ifade etmektedir. Bu bağlamda, özellikle tezrin çalışma konusunu, SOKÜM kapsamında ele alınması ve kültürel mirasın korunması, envanter çalışmalarının yapılması ve kayıt altına alınması açısından değerli görülmektedir. Türkiye’de SOKÜM sözleşmesinin kabulü sonrası alan çalışmalarını hızlandırmış ve birçok kültürel miras ögesini UNESCO envanterine kayıt altına aldırıştır. SOKÜM’ün taşıyıcıları, aktarıcıları

olarak görülen YİH envanteri de bu kapsamda görülmektedir. Hem SOKÜM hem de YİH konusunda Türkiye’de birçok çalışma bulunmaktadır. Acan tarafından (2012) yılında yapılan ve Türkiye’nin ilk YİH envanterine kayıt olan sanatçısı Tacettin Diker’in konu edindiği; *“Yaşamı ve Sanatıyla Hayali Tacettin Diker”* adlı yüksek lisans tezi bunlardan biridir. Ayrıca Aydın (2020) tarafından yapılan *“Yaşayan İnsan Hazineslerinden Tokat’lı Yaşar Güç ve Dilli Kaval İcrâcılığının Tahlili”* adlı doktora tezi de bu duruma örnek gösterilmektedir. Aynı şekilde Davulcu (2015) makalesinde ise *“Ahlat Yöresi Taş Ustalığı Geleneğinin Somut Olmayan Kültürel Miras Açısından Önemi ve Yapı Ustası Tahsin Kalender”* isimli çalışması bulunmaktadır. Yine Klasik Kitap Sanatçısı olarak 2015 yılında YİH envanterine kayıtlı olan İslam Seçen’i konu edinen çalışma bulunmaktadır (Mavili, 2020). El sanatları açısından yapılan bir diğer çalışma ise; *“Türk Yaylı Sazı Kemençe ve Dünya Kültürüne Etkisi”* adını taşımaktadır (Demir, 2007). Burada el sanatları ve üretimi üzerine yapılan çalışmaların YİH envanterinden çok el sanatları üretimi açısından değerlendirildiği görülmektedir. El sanatları açısından diğer bir çalışma ise Dervişoğlu (2018) tarafından yapılan *“Türk Güreşinde Kispet, Kispet Ustalığı ve Kispet Üzerine İnanışlar”* adlı makalesi yer almaktadır. Hat sanatı üzerine Keleş (2009) tarafından yapılan yüksek lisans tezinde Hat Sanatı, tarihçesi ve Hattat Adem Sakal’in hayatı konu edinmektedir. Bu çalışmaya bakıldığında ise Dorak(süzek) Taşı Ustası İsmail Yıldız’ın ustalığı ve sanatını konu edindiğimiz çalışmamız ile benzerlik göstermektedir. Ayrıca Maden (2010) tarafından yapılan *“Kahramanmaraş ve Ankara Merkezli Geleneksel Ağaç Oymacılığı Sanatı ve Geleneğin Ustaları”* adlı yüksek lisans tezinde geleneğin ustalarını konu edinmesi bakımından benzerlik göstermektedir. Yine Kayseri yöresine özgü çalışmalardan biri olan *“Bünyan Halıcığı”* adlı tezde SOKÜM unsuru olarak benzerlik göstermektedir (Seyhan, 2007).

Aslında YİH envanterine kayıtlı olan sanatçıların sanatları ve icra alanları birbirinden farklılık göstermektedir. Ancak yapılan bu çalışmalarda ortak nokta sanatçıların

envanter kayıtları yapıldıktan sonra akademik araştırmalara konu edinmeleridir. Bu tezin konusu olan Dorak (süzek) Taşı Ustası İsmail Yıldız ise YİH envanterine kaydedilmesi ve sanatı olan Dorak (süzek) Taşı üretim sanatının SOKÜM envanterine kaydedilmesi öneri niteliğindedir. Bu bakımdan alan yazına ve Türkiye'nin SOKÜM envanterine katkı sunması açısından diğerk çalışmalarından farklılık göstermektedir.

SOKÜM kapsamında yapılan diğerk çalışmalar ise Tüm Cebeci (2020) "*Anadolu Türk Dokumacılık Sanatında Kullanılan Bazı Doğal Boyarmaddeler ve Özellikleri*" adlı çalışması, Sultan Çekmez tarafından yazılan yüksek lisans tezi "*Ebru Sanatçısı Hülya İlter'inin Sanatsal Çalışmalarının İncelenmesi*" (2019). Çiçekoğlu (2014) "*Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcıları: Rize El Sanatı Ustaları Üzerine Bir İnceleme*" adlı doktora tezi yer alırken; Damle (2021) "*Being Kneady: An Exploration of Marathi Heritage through Bread Making*" adlı tezi ile Sarashima (2013) "*Intangible Cultural Heritage in Japan: Bingata a Traditional Dyed Textile from Okinawa*" adlı doktora tezleri tarafımızca yapılan yüksek lisans tezleri ile örnek görülmenin yanı sıra çalışma konusunun yerel eksenli alınması bakımında da farklılık sergilemektedir. Ayrıca Sponholtz (2022) tarafından yapılan doktora teziyle çalışma sahası olarak benzerlik göstermektedir. Keza Kordonlar (2018) "*It's all relative : the small craft museum's contribution to intangible cultural heritage*" doktora tezindeki el sanatları konusuyla geleneksel el sanatlarının korunması açısından benzerliği olduğu ifade edilebilir. Balcı (2020) tarafından "*Unutulmaya Yüz Tutmuş Meslekler, Ustalar, Teknikler ve Mesleki Anlatılar: Kayseri-Develi Örneği*" adlı makalesinde ustalar ve icra ettiği meslekler bakımından SOKÜM kapsamında ele alınmıştır. Ayrıca Özdemir (2019) tarafından yapılan çalışmada geleneksel meslekleri anlatması bağlamında kendi çalışmamız ile benzerlik göstermektedir. SOKÜM ve geleneğin ustaları bağlamında Erdoğan (2018) tarafından yapılan "*Sivas'ta Bağlama Yapımı ve Ustaları*" adlı çalışması da usta ve gelenek icracılığı bakımından tez konumuz ile benzer içerik göstermektedir. Higham (2017) "*The Master of the Unruly Children and his artistic and creative identities*"

adlı doktora tezinde pişmiş toprak ustalarını konu edinmektedir. Ayrıcı Rossi (2018) tarafından “*The “Living Human Treasures” System in the Republic of Korea*” adlı yüksek lisans tezinde Kore Cumhuriyeti Yaşayan İnsan Hazineleri sistemi anlatılmaktadır. Öte yandan “*Excellence and authenticity: 'Living National (Human) Treasures' in Japan and Korea*” adlı çalışmada Japonya ve Kore’de ki insan hazineleri envanteri hakkında bilgi verilmiştir (Aikawa-Faure, 2014).

Bu konuda Türkiye’de ise Erkal (2010) çalışmasında YİH envanteri ve kriterleri kapsamında benzerlik göstermekte olup bu YİH kriterlerine uygun SOKÜM ve YİH unsuru olarak Dorak (süzek) Taşı ve YİH envanteri açısından İsmail Yıldız’ın ustalığı olarak farklılık göstermektedir.

Buradan hareketle her çalışmanın kendi içerisinde bir önemi olduğu ve alana katkı sunduğu yadsınamaz bir gerçektir. Türkiye’nin de SOKÜM ve YİH kapsamında birbirinden farklı ve zengin bir yelpazesi bulunmaktadır. Bunun gün yüzüne çıkarılması adına yapılan her çalışma kıymetli ve önemlidir. Bu tezin konusu itibariyle SOKÜM envanteri oluşturması ve YİH listesine İsmail Yıldız’ın alınması önerileri bakımında kültürel miras çalışmalarına katkı sunması beklenmektedir.

5.2. Sonuç ve Öneriler

Koramaz Vadisine özgü bir üretim aracı olan Dorak (süzek) Taşı yüz yıllardır bu bölgede taş olarak çıkarılmakta ve Dorak (süzek) Taşı üretiminde kullanılmaktadır. Bir besin maddesi olan sütün yoğurda dönüştürülmesi sonucu saklama kabı olarak

Dorak (süzek) Taşı uzun yıllarca kullanılmıştır. Bir kültürel geleneğin ürünü olan Dorak (süzek) Taşı üretimi, teknolojik gelişmeler ve üretim araçlarındaki değişimler sonucu unutulmaya yüz tutmuştur. İsmail Yıldız, babasından öğrendiği Dorak Taşı üretimini, öğrendiği ilk günden bu yana askerlik dışından hiç ara vermeden devam ettirmiş ve çocuklarına da aktarmıştır. Bu açıdan SOKÜM'ün ve YİH'in işlevini sürdürmektedir.

Buradan hareketle elde edilen bulgulara ilişkin;

İsmail Yıldız'ın sahip olduğu yaşam öyküsü ve ustalığı açısından

1. Doğup ve büyüdüğü yer olan Koramaz Vadisi Ağırnas'tan askerlik dışında ayrılmaması nedeniyle bu yerin kültürü ile yetişmesi,
2. Dorak (süzek) Taşı yapımını öğrendiği ilk günlerden bu yana geçim kaynağı olarak devam ettirmesi,
3. Dorak (süzek) Taşı üretimini ustası olan babasından, usta-çırak ilişkisi bağlamında öğrenmesi ve kültürel mirasın taşıyıcılığını sürdürmesi,
4. Dorak (süzek) Taşını taş ocağından geleneksel yöntem ve araç-gereçlerle elde etmesi,
5. Dorak (süzek) Taşı üretimini hayatı boyunca ara vermeden sürdüren bölgedeki tek kişi olması,
6. Dorak (süzek) Taşı üretimini el işçiliğine dayanan aletlerle üretmesi,
7. Dorak (süzek) Taşı ustalığını kendinden sonraki kuşaklar olan çocuklarına aktarması,
8. Dorak (süzek) Taşı üretimiyle ekonomik katma değer yaratması,
9. Dorak (süzek) Taşı üretiminin günümüzde turizme kazandırması,
10. Kayseri yerelinde Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Miras'ını koruması,

Bakımından SOKÜM'ün yaşayan ve yaşatan temsilcilerinden birisidir. İsmail Yıldız, sahip olduğu Dorak (süzek) Taşı ustalığı açısından; başta yerel yönetimler olmak

üzere, Kayseri Kùltür ve Turizm İl Müdürlüğü tarafından envanter kaydının oluşturulması daha sonra da Yaşayan İnsan Hazinesi Listesine dahil edilmesi beklenmektedir. Ayrıca Kayseri Büyükşehir Belediyesi veya Kayseri Valiliğı kapsamında İsmail Yıldız'a Ağırnas'ta bir yerin atölye olarak tahsis edilmesi ve burada sanatını genç kuşaklara aktarması sağlanmalıdır. Atölye bünyesinde üretilen Dorak Taşlarının turizm pazarına sunulması önerilmektedir. Dorak Yoğurdunun ise coğrafi işareti alınarak bölgede Dorak Yoğurdu üretim tesisi kurulmalıdır. Böylece bölgede istihdam yaratılmalı ve sürdürülebilir kalkınmanın yerel bazda örneğı oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acan E (2012) Yaşamı ve Sanatıyla Hayali Tacettin Diker. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Sahne Tasarımı Anasanat Dalı, İzmir.
- Aikawa-Faure N (2014) Excellence and authenticity: 'Living National (Human) Treasures' in Japan and Korea. *International Journal of Intangible Heritage* 9(29):37-51.
- Altaş NT (2014) Kentsel Dönüşümde Kültürel Miras Değerlerinin Korunması: Erzurum Örneği. *Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Dergisi* 19(32):243-260.
- AREGEM (2021) Yaşayan İnsan Hazinesi Ulusal Envanteri. <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-12929/yasayan-insan-hazinesi-ulusal-envanteri.html> (08 Aralık 2021).
- ARAGEM (2022) T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-12929/yasayan-insan-hazinesi-ulusal-envanteri.html> (22 Ekim 2022).
- Arıoğlu İE, Aydoğdu Atasoy Ö (2015) Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Geleneksel El Sanatları ve Kültür ve Turizm Bakanlığı. *Journal of Turkish Studies* 10(16):109-126.

- Arslan F, Çağlar İM ve Gürbiyik C (2017) Kültürel Miras Kapsamında Kaybolmaya Yüz Tutmuş Geleneksel Meslekler: Turgutlu Örneği. *Studies Of The Ottoman Domain* 7(13):211-247.
- Assmann J (2018) *Kültürel Bellek*. çev. Ayşe Tekin (Ayrıntı Yayınları, İstanbul).
- Aydın A (2020) Yaşayan İnsan Hazinelelerinden Tokat'lı Yaşar Güç ve Dilli Kaval İcrâcılığının Tahlili. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Müziği Anabilim Dalı, Ankara.
- Aytaçlı B (2012) Durum Çalışmasına Ayrıntılı Bir Bakış. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 3(1):1-9.
- Balcı F (2020) Unutulmaya Yüz Tutmuş Meslekler, Ustalar, Teknikler ve Mesleki Anlatılar: Kayseri-Develi Örneği. *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi* 13(30):701-716.
- Bilsel SG, Büyükmihçi G ve Polat E (2002) Sinan'ın Yurdu Ağırnas: 21.Yüzyıl Başına Dek Yaşamını Sürdürebilen Geleneksel Yerleşme. *Mimarlık Dergisi* (300):50-53.
- Blake J (2000) On Defining The Cultural Heritage. *International & Comparative Law* 49(1):61-85.
- Blake J (2001) *Developing a New Standard-Setting Instrument for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage: Elements for Consideration; Paris*. UNESCO.
- Boratav PN (2015) *100 Soruda Türk Folkloru*. (BilgeSu Yayınları, Ankara).
- Cansız A (2019) 9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Koruma Yaklaşımları Bağlamında Geleneksel El Sanatları: Kültür ve Turizm Bakanlığı (Halk Kültürü Bilgi Yönetimi Dairesi Başkanlığı) Çalışmaları. (Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Yayınları: 389, Ankara).

- Ceylan B, Koç P (2012) Urban Character of 19th Century Villages of Kayseri: A Study on the Physical and Social setting of Christian Communities. *Athens Institute for Education and Research ATINER* 1-15.
- Cömert H (2005) *Koramaz'dan Ağırnas'a, Ağırnas'lı Sinan*. Editör Subaşı Mİ (Ağırnas Belediyesi Yayınları, Kayseri).
- Cömert H (2008) *Koramaz Vadisi*. (Ağırnas Belediyesi Yayınları, Kayseri).
- Çekmez S (2019) Ebru Sanatçısı Hülya İlteri'nin Sanatsal Çalışmalarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çepni S (2021) *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş*. (Celepler Matbaacılık, Trabzon).
- Çetin T (2010) Cumalıkızık Köyünde Kültürel Miras ve Turizm Algısı. *Milli Folklor Dergisi* 11(87):181-190.
- Çiçekoğlu N (2014) Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcıları: Rize El Sanatı Ustaları Üzerine Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Damle RS (2021) Being Kneady: An Exploration of Marathi Heritage through Bread Making. California State University, Long Beach, United States of America.
- Davulcu M (2015) Ahlat Yöresi Taş Ustalığı Geleneğinin Somut Olmayan Kültürel Miras Açısından Önemi ve Yapı Ustası Tahsin Kalender. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 3(7):48-80.
- Dellaloğlu BF (2021) *Poetik ve Politik: Bir Kültürel Çalışmalar Ansiklopedisi*. (Timaş Yayınları, İstanbul).
- Demir N (2007) Türk Yaylı Sazı Kemençe ve Dünya Kültürüne Etkisi. *Electronic Turkish Studies* 2(4):1143-1149.

- Demir S (2012) Kültürel Bellek, Gelenek ve Halk Bilimi Müzeleri. *Millî Folklor* 24(95):184-193.
- Demirgöl F (2018) Çadırdan Saraya Türk Mutfağı. *International Journal of Turkie World Tourism Studies* 3(1):105-125.
- Dervişoğlu M (2018) Türk Güreşinde Kispet, Kispet Ustalığı ve Kispet Üzerine İnanışlar. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 8(16):204-222.
- Erdoğan E, Yıldız NE (2017) The Evaluation of Kayseri, Ağırnas Traditional Houses in the Frame of Ecological Design. *Eurasian Journal of Agricultural Research* 1(1):64-72.
- Erdoğan G (2018) Sivas'ta Bağlama Yapımı ve Ustaları. *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi* 11(23):77-89.
- Erkal H (2010) Unesco Yaşayan İnsan Hazinesi Ulusal Sistemleri'nin, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Yaşatılmasına ve Gelecek Kuşaklara Aktarılmasına Etkisi Üzerine Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Erkiletlioğlu H (1993) *Kayseri Tarihi*. (Kayseri Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, Kayseri).
- Erkiletlioğlu H (2019) *Kappadokia Krallığı ve Roma-Bizans Dönemi*. (Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Kayseri).
- Ertaş Y, Gezmen-Karadağ M (2013) Sağlıklı Beslenmede Türk Mutfak Kültürünün Yeri. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 2(1):117-136.
- Gökalp E (2011) *Kültürel Miras Yönetimi*. Editör Çakır M (Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir).

- Gürçayır Teke S (2018) Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Listelerinde Yaşayan Miraslar ve Sabitlenen Gelenekler. *Millî Folklor* 30(120):19-31.
- Güvenç B (2020) *İnsan ve Kültür*. (Boyut Yayıncılık, İstanbul).
- Güvenç B (2021) *Kültürün abc'si*. (Yapı Kredi Yayınları, İstanbul).
- Haviland WA, Prins HEL, Dana W ve Mcbride B (2008) *Kültürel Antropoloji*. çev. İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu. (Kaknüs Yayınları, İstanbul).
- Higham HR (2017) The Master of the Unruly Children and his artistic and creative identities. Ph.D, University of Birmingham.
- Himmetoğlu MF (2018) Kanişten Mazaka'ya Antik Çağda Kayseri Siyasi Tarihi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 6(13):362-372.
- Holtorf C (2018) Embracing change: how cultural resilience is increased through cultural heritage. *World Archaeology* 50(4):639-650.
- Ilgaz A, Okumuş E ve Akmeşe H (2020) Mimar Sinan'ın Memleketi Kayseri Ağırnas Kasabasının Kültür ve Sanat Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences* 6(26):639-46.
- İnbaşı M (2001) Kayseri Kalesi. *Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Osmanlı Tarih Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*. 825-848.
- İSMEP (2014) *Kültürel Mirasın Korunması*. (İstanbul Sismik Riskin Azaltılması ve Acil Durum Hazırlık Projesi, İstanbul).
- Karabaş O (2019) Selçuklular Devrinde Konya, Kayseri, Niğde ve Sivas Şehirlerinin Fiziki Yapı Bakımından Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Niğde.

- Karabaşa S (2009) Somut Olmayan Kültürel Miras Envanteri. *TBA- KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi* 7:179-182.
- Karabaşa S (2014) Uygulamaları Açısından Somut Olmayan Kültürel Miras ve Folklor. *Folklor Edebiyat* 20(80):99-105.
- Kayseri Büyükşehir Belediyesi (2020) *Kayseri Yeraltı Yapıları Envanteri, Beşinci Ara Rapor*. (Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınlar No:163, Kayseri).
- Keleş İ (2009) Hat Sanatının Tarihi Geçmişi ve Hattat Âdem Sakal'ın Türk Hat Sanatında ve Eēitimdeki Yeri. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eēitim Bilimleri Enstitüsü, El Sanatları Eēitimi, Geleneksel Türk El Sanatları Eēitimi Anasanat Dalı, Ankara.
- Kevseroēlu , Ayata H ve Baturayoēlu Yney N (2021) Kültürel Peyzajın Somut Olmayan Yönlerini Anlamak; Yaşayan Bir Kültür Olarak Kayseri'nin Kuzey Doēu Vadileri. *Milli Folklor* 17(130):185-203.
- Kızılaslan N, Solak İ (2016) Yoēurt ve İnsan Saēlıēı zerine Etkileri. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi* (12):52-119.
- Kocaadam B, Acar-Tek N (2016) Ekmek, Bira, şarap ve Yoēurdun Orijinleri ve Tarihsel Süreçleri. *Beslenme ve Diyet Dergisi* 44(3):272-279.
- Kordonlar K (2018) It's all relative : the small craft museum's contribution to intangible cultural heritage. Ph.D., University of Westminster, London, England.
- Kulakoēlu F (2010) *Anadolu'nun n Sözü Kültepe Kaniş- Karunu*. (Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Kayseri).
- Kural AT (2020) *Koramaz Vadisi, Baēpınar (Ispıdın) Köyünden Doēuya Bakış, Saēda Vekse Köyü*. (Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınlar No:158, Kayseri).
- Kurugöl S (2019) Aēırnas Topraklarının Puzolanik Aktivitesi. *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Tasarım + Kuram Dergisi* 5(7):12-25.

- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2009) *Kültürel Miras ve Müzecilik*. (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara).
- Lenzerini F (2011) Intangible Cultural Heritage: The Living Culture of Peoples. *European Journal of International Law* 22(1):101-120.
- Lowenthal D (2005) Natural and cultural heritage. *International Journal of Heritage Studies* 11(1):81-92.
- Maden P (2010) Kahramanmaraş ve Ankara Merkezli Geleneksel Ağaç Oymacılığı Sanatı ve Geleneğin Ustaları. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halkbilimi Bilim Dalı. Ankara.
- Malinowski B (2020) *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*. çev. Deniz Uludağ (Doğu Batı Yayınları, Ankara).
- Mavili G (2020) Klasik Cild Sanatına Adanmış Bir Ömür İslam Seçen (1936-2019). *Sanat ve Edebiyat* 1(1):127-135.
- Oğuz ES (2011) Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı” *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 28(2):123-139.
- Oğuz Güner Y (2019) Kültürel Miras Olarak Kan Sembolü. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 7(16):814-835.
- Oğuz MÖ (2007) Unesco, Kültür ve Türkiye. *Millî Folklor* 19(73):5-11.
- Oğuz MÖ (2009) Somut olmayan kültürel miras ve kültürel ifade çeşitliliği. *Millî Folklor Dergisi* 11(82):6-12.
- Oğuz MÖ (2013) Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras. *Millî Folklor Dergisi* 25(100):5-13.

- Oğuz MÖ (2018) *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?* (Geleneksel Yayınları, Ankara).
- Oğuz M (2020) *Paldır Kültür Kentleşmeler*. (Geleneksel Yayınları, Ankara).
- Önçel S (2015) Türk Mutfağı ve Geleceğine İlişkin Değerlendirmeler (Turkish Cuisine and an assessment on its Future). *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 3(4):33-44.
- Örnek SV (2016) *Türk Halkbilimi*. (BilgeSu Yayınları, Ankara).
- Özbek M, Soysal U ve Koçer D (2020) *Koramaz Vadisi Tarihi*. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Özdemir M (2019) Geleneksel Meslekler ve Bir Ustannın Hikâyesi: Giresun'da Demircilik. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 11(21):493-510.
- Özdemir N (2017) *Kültür Bilimi ve Yönetimi*. (Garafiker Yayınları, Ankara).
- Özlem D (2008) *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*. (Doğu Batı Yayınları, Ankara).
- Özsoy O (2005) *Adı: Sinan Doğum yeri: Ağırnas, Ağırnaslı Sinan*. Editör Subaşı Mİ (Ağırnas Belediyesi Yayınları, Kayseri).
- Özsoy O (2022) *Kişisel Fotoğraf Arşivi, Dorak Yoğurdu Yapımı, Koramaz Vadisi, Ağırnas*.
- Punch KF (2014) *Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar, çev. Dursun Bayrak, H. Bader Arslan, Zeynep Akyüz*. (Siyasal Kitabevi, Ankara).
- Rossi J (2018) The 'Living Human Treasures' System in the Republic of Korea. Master Thesis, Università Ca' Foscari Venezia, Economia e gestione delle arti e delle attività culturali.
- Rukancı F (2018) Kültürel Mirasın Gelecek Kuşaklara Aktarılması ve Tanıtımında Yazma Eser Kütüphaneciliği. *Erdem Dergisi* (74):99-116.

- Sarashima S (2013) Intangible Cultural Heritage in Japan: Bingata a Traditional Dyed Textile from Okinawa. Thesis (Ph.D.), University College London (University of London, England).
- Seyhan A (2007) Bünyan Halıcılığı. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Bilimi Bilim Dalı, Ankara.
- Sponholtz J (2022) Eating the Valley: A Paleoethnobotanical Investigation of Local Food Use and Identity in the Cinti Valley, Bolivia in the Late Intermediate Period. The University of Alabama, United States of America.
- Subaşı M, Okumuş K (2017) Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21(2):419-426.
- T.C Kayseri Valiliği (2022) T.C Kayseri Valiliği. *Ağırnas Yeraltı Şehri*. <http://www.kayseri.gov.tr/agirnas-yeralti-sehri> (01 Ekim 2022).
- T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı (2022). *Kültür, Türk Kültürü*. <https://www.ktb.gov.tr/TR-96254/kultur.html> (25 Mart 2021).
- Tüm Cebeci D (2020) Anadolu Türk Dokumacılık Sanatında Kullanılan Bazı Doğal Boyarmaddeler ve Özellikleri. *Idil Journal of Art and Language* 9(68):657-664.
- Türk Dil Kurumu (2011) *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü*. (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Türkoğlu T (2019) Somut Olmayan Kültürel Miras Kaynaklarının Turizm Çekiciliği Kapsamında Değerlendirilmesi: Türk Kağıt Süsleme (ebru) Sanatı Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Afyon.
- UNESCO (2021) UNESCO Tarihi ve Türkiye Üyelik Tarihi. <https://www.unesco.org.tr/Pages/96/2/UNESCO> (02 Kasım 2021).

UNESCO (2022) Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir? <https://www.unesco.org.tr> (05 Temmuz 2022).

UNESCO Türkiye Millî Komisyonu (2022a). *Somut Olmayan Kültürel Miras İhtisas Komitesi*. <https://www.unesco.org.tr/Pages/52/19/Somut-Olmayan-K%C3%BClt%C3%BCrel-Miras-%C4%B0htisas-Komitesi> (14 Ekim 2021).

UNESCO Türkiye Millî Komisyonu (2022b). *Yaşayan İnsan Hazinesi Ulusal Sistemlerinin Kurulmasına İlişkin Kılavuz İlkeler*. https://www.unesco.org.tr/Pages/183/19#_ftn1 (12 Ekim 2022).

UNESCO Türkiye Millî Komisyonu (2022c) “UNESCO Türkiye Millî Komisyonu. <https://www.unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-D%C3%BCnya-Miras%C4%B1-Listesi#:~:text=Ge%C3%A7ici%20Liste%20%C3%9Cye%20Devletler%20i%C3%A7in,Devletin%201720%20miras%C4%B1%20yer%20almaktad%C4%B1r.> (28 Ekim 2022).

UNESCO (2022). *Dünya Miras Sözleşmesi, Koramaz Vadisi*. <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6473/> (06 Kasım 2021).

Yazlık B (2019) Koramaz Vadisi Columbarium Mezarları. *Turkish Studies- Historical Analysis* 14(3):669-733.

Yıldırım A, Şimşek H (2021) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (Seçkin Yayınları, Ankara).

Yıldız İ (2022) İsmail Yıldız, 1949 doğumlu, ilk okul terk, 2022.

EKLER

Ek-1 Etik Kurul Kararı

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etik Kurulu

TOPLANTI SAYISI	KURUL KARARI KARAR SAYISI	TOPLANTI TARİHİ
05	152	27.04.2022

Üniversitemiz Fen Edebiyat Fakültesi Yüksek Lisans Programı öğrencisi Emrah AKKAŞ'ın "Koramaz Vadisi Dorak (Süzek) Taşı ve Dorak Yoğurdu Yapım Pratiği" isimli yüksek lisans tezi hakkında alınan 28.03.2022 tarih ve 2100102603 sayılı başvuru dosyasının görüşülmesi.

2022.05.152. Üniversitemiz Fen Edebiyat Fakültesi Yüksek Lisans Programı öğrencisi Emrah AKKAŞ'ın "Koramaz Vadisi Dorak (Süzek) Taşı ve Dorak Yoğurdu Yapım Pratiği" isimli yüksek lisans tezi hakkında alınan 28.03.2022 tarih ve 2100102603 sayılı başvuru dosyası görüşüldü.

Yapılan görüşmeler sonucunda, aşağıdaki tabloda isimleri belirtilen araştırmacılar tarafından hazırlanan "*Koramaz Vadisi Dorak (Süzek) Taşı ve Dorak Yoğurdu Yapım Pratiği*" isimli yüksek lisans tezi ve ilgili belgeler araştırmanın gereççe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş olup, projenin gerçekleştirilmesinde etik sakınca bulunmadığına kurumumuz üyeleri tarafından oy birliği ile karar verilmiştir.

YÜRÜTÜCÜ	ARAŞTIRMACI/UZMAN
Prof. Dr. Cezir PEHLEVAN	Emrah AKKAŞ (Öğrenci)

Prof. Dr. Serkan ŞAHİNKAYA Kurul Başkanı	Prof. Dr. Fani ÖZDEMİR Üye	Prof. Dr. Zülfiyar DURMUŞ Üye
Prof. Dr. Şule AYDIN Üye	Prof. Dr. Şahin ÖZTÜRK Üye	Prof. Dr. Suzan ÇOBAN Üye
Prof. Dr. Hacı Abdullah ŞENGÜL Üye	Prof. Dr. Göksel ŞİMŞEK Üye	Prof. Dr. Bayram DEVİREN Üye

***Prof. Dr. İbrahim ERDOĞAN Toplantıya
Katkımadı.**

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : 05SM-9RYI-0BMA Belge Doğrulama Adresi : <https://elbysongu.neveshir.edu.tr>

Adres:	Bilgi İçin: Leyla KARAOEDİK	
Telefon No :	Fax No :	Menzür
e-Posta :	İnternet Adresi :	Dahili No:10064
Keş Adresi : neveshiruniversitesi@tu01.kep.tr	http://www.neveshir.edu.tr	

Ek-2 Görüşme Formu

Koramaz Vadisi Ağırnas Mahallesinde Yapılan Görüşme Formu Örneği

Araştırmanın amacı: Koramaz Vadisi içerisinde yer alan yerleşim yerlerinde üretilen Dorak (süzek) Taşı yapım pratiğinin ve Dorak (süzek) Yoğurdunun yapım pratiğinin tespit edilmesidir.

Tarih:/...../2022

Saat (Başlangıç/ Bitiş)/.....

Giriş:

Merhaba, ben Emrah AKKAŞ. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kültürel Miras ve Kültür Yönetimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans (tezli) öğrencisiyim. Dorak (süzek) Taşı ve Dorak Yoğurdu yağım pratiği hakkında bir araştırma yapmaktayım. Özellikle Dorak (süzek) Taşı üretimi konusunda sizin görüşlerinizin değerli olduğu kanısındayım. Katkılarınız için şimdiden teşekkür ederim.

Bu görüşmede konuyla ilgili görüşlerinizi belirlemek üzere toplam 13 soru hazırlanmıştır. Çalışmada kimlik bilgileriniz gizli tutulacak ve sadece araştırma kapsamında kullanılacaktır. Görüşmede, izin verirsiniz, konuşulanların eksiksiz bir biçimde araştırmada yer alması için tutacağım notların yanında ses kaydı ve video kaydı almak istiyorum. Görüşmeye başlamadan önce, konuyla ilgili belirtmek istediğiniz bir husus ya da sormak istediğiniz bir soru var mı? Görüşmenin yaklaşık

bir (1) saat süreceğini tahmin ediyorum ve izin verirseniz sorularımı sormaya başlamak istiyorum.

Görüşme Soruları

1. Kendinizi tanıtır mısınız (Ad, soyda, oturduğu yer, doğum yeri ve tarihi, öğrenim durumu, mesleği gibi konularda bilgi edinilir.)
2. Dorak adı nereden gelmektedir?
3. Dorak Taşını nereden çıkarıyorsunuz ve hangi aletleri kullanıyorsunuz?
4. Dorak Taşının Özelliği Nedir?
5. Kaç Yıldır bu işi yapıyorsunuz?
6. Dorak Taşının üretiminde kullanılan aletler nelerdir?
7. Dorak Taşı çeşitleri nelerdir?
8. Dorak Taşının kullanım süresi var mı?
9. Dorak Taşı üretiminin yaygınlaşmasını ister misiniz?
10. Dorak Taşı üretiminin ticarileşmesini ister misiniz?
11. Dorak Ustalığının devam etmesi için özel bir talebiniz ya da öneriniz var mı?
12. Dorak Yoğurdu üretimi ve tüketimi nasıldır?
13. Son olarak sizin eklemek istediğiniz bir durum var mı?